

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MUVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXI. ÉVFOLYAM, 1931 NOVEMBER

PALESZTINA ÉS A VILÁGKRIZIS

— PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA A PRO PALESZTINA KÖZGYŰLÉSÉN —

A világválság kemény ökle döngeti a kapukat mindenfelé. A megdönthetetlennek tartott, hatalmas gazdasági egységek falára is mintha egy láthatatlan kéz fölírná a végzetes bibliai szavakat: „Mené tekel ufárszin.“ Minden könnyűnek találtatik. Ami megingathatlannak látszott, meginog. A mozdulatlan megmozdul. Mintha valami szörnyű lejtőre került volna a mindenség. És ebben a világvajúdasban mégis megingathatatlán hittet és bizalommal kell tekintenünk a kicsiny palesztinai otthon fejlődése és jövője elé. Mert a hit, a bizalom, az örök optimizmus volt az egyetlen szilárd pont, amely a zsidóságot minden időben, minden bajokon átsegítette. Schopenhauer az ő keserű pesszimizmusával a filozófus magasztaláról akarta lenézni a zsidó világfelfogást és gúnyolta a Bibliát, amely szerint az Úristen a teremtés minden napján végigtekintett alkotásán és látta, hogy „íme jó“, „ki tóv“, sőt „nagyon jó“, „ki tóv meód“. A zsidóságnak azonban éppen ez volt a menedéke a legsúlyosabb időkben, hogy minden rossz mögött is kereste a jót. A zsidó típus a Szentföld talajából sarjadt „Nachum is Gam-zu“, aki mindenre azzal reagált, hogy „gam zu letóvah“. (Ez is javunkra válhat.)

Kétségtelenül fájdalmasan érinti a palesztinai építés fejlődését is az a szomorú tény, hogy Európa legtöbb országában, sőt most már Amerikában is a zsidóság nagy rétegei gazdasági válságba jutottak és így mindig kevesebben és kevesebben maradtak abban a helyzetben, hogy a Szentföld építését tekintélyesebb módon segíthessék. A Keren Hajeszod, kevesbedő bevételei folytán, kénytelen sok intézményt leépíteni. De amikor a „leépítés“, lebontás általános világjelenség, más szemmel kell nézni a palesztinai keretek ideiglenes szűkítését is. Amellett némi fájdalmas resignációval kell mondanunk: talán gam zu letóvah! Most olvassuk, hogy *Amerikából, ahol a középosztály sodródott bele a válság legmélyebb hullámaiba, nagyobb bevándorlás indult meg Palesztina felé.* Régi események újulnak fel megint. Az 1921—22-i krízis után 1924-ben és 25-ben azok a lengyel zsidók fejlesztették föl hirtelen Tel-Avivot, akik a Grabsky-féle Vagyonsváltásból megmentették a menthetőt. „Plété Grabsky“, Grabsky menekültjeinek nevezték ezeket a Szentföldön, ahol értékes polgári elemet alkotnak.

Most Amerikából mennek ki azok, akik vagyonukból még meg tudtak menteni nyolc-tízezer dollárt, ami az amerikai nagy gazdasági méretek mellett már nem jelent számukra semmit, viszont *Palesztinában egy-két ezer fontért narancsot vásárolhatnak* kertés lakással együtt és mint ültetvényesek szépen megélhetnek. Ez az érdeklődés felszökkenti a narancsos terület növekedésével együtt a termelést, bővíti a megélhetési lehetőségeket és gyarapítja a munkaalkalmakat általában. De a legújabb jelentés szerint sok német, holland és belga zsidó is földet vásárol Palesztinában. A valutában megrendült bizalom folytán fix értéket akarnak szerezni. És ilyenek tekintik ma a nagyperspektívájú palesztinai földet és pardészt. Hozzájárul ehhez az angol font árfolyamának nagymérvű esése. A világkrízis egyik legmegrendítőbb jelenségének mutatkozott ez. De Palesztinában erre is alkalmazzák a Szentföldön termett jelszót: „gam zu letóvah!“ Az idegen valutával jövők több angol fontot kapnak pénzükért, ami végeredményben megkönnyíti nekik a földszerzést. És minthogy a palesztinai termelési költségek nem emelkednek olyan mértékben, könnyebbé válik a narancs- és egyéb export, amelyet éppen a font esésénél fogva kisebb valutájú országokba is lehet irányítani.

Maga az angol gazdasági és ezzel kapcsolatos politikai krízis is palesztinai vonatkozásaiban nem hozott hátrányt. Sőt ellenkezőleg, „gam zu letóvah“. Ez is csak javára vált a szentföldi munkának. Ennek a válságnak köszönhető Passfield bukása, Shills távozása és az egész palesztinai kormány fölcserélése. Passfield maga így jelentette be ezt a hírt az ITA képviselőjének: „Megírhatja zsidainak (to your Jews) az örömhírt, hogy távozom.“ A miniszter, akit Sidney Webb néven valamikor a legliberálisabb írónak ismertek, még a Balfour-deklaráció előtt adott ki nyilatkozatot arról, hogy a zsidóknak joguk van Palesztinára. San Remóban kijelentette, hogy ez a jog, mint régi történelmi igazságtalanság jóvátevése, az angol munkásság programjában is helyet foglal. Az utóbbi időben azonban — amint a „Dóar Hajom“ jeruzsálemi héber napilap írja — az volt a fixa ideája, hogy ő az arabok megváltója és lord Chancelorral együtt igyekezett a zsidó aspirációkat megghiúsítani. „A zsidóknak van

Herzl Tivadar anyja, Jeanette Diamant, leánykorában (1855)

*Theodor Herzl's Mutter, Jeanette Diamant, als Mädchen (1855)
Orig. Olgemälde eines unbekanntes Meisters, im Besitze Dr. Josef Patai's
(Aus dem Nachlass der Schwester Jeannettes in Budapest)*

Illusztrációmutatvány Patai Józsefnek most megjelent Herzl-könyvéből

*Herzl Tivadar nagyapja, Herzl Simon
Theodor Herzl's Grossvater, Simon Herzl
Olajfestmények, öz. dr. Wolfné tulajdonában — Ölgemälde, im Besitze Frau Witwe Dr. Wolf, Budapest*

*Herzl Tivadar nagyanyja, Herzl Simonné
Theodor Herzl's Grossmutter, Frau Simon Herzl*

*Herzl Tivadar nagyszülei anyai részről: Diamant Hermann Hers és felesége
Theodor Herzl's Grosseltern mütterlicherseits: Hermann Hersch Diamant und Frau*

Özv. Schwarz Lipótné (Budapest) tulajdonában levő eredeti olajfestmények után

Friedrich Beer (Paris): Herzl-plakett
Patai Józsefnek most megjelent Herzl-könyvéből

Lord Readingjük, Lord Melchettjük, nagyhatalmú Weizmannjuk, a szegény araboknak nincsen védője.“ Ezt felelte Smuth generálisnak, aki Passfieldet politikai páfordulásáért felelősségre vonta. Az arabokat féltette, akiknek Ázsia egyetlen részében nagyobb területük van a terjeszkedésre, mint egész Európa. És Passfield segítőtársakat keresett a kabinet többi tagjai között. Snowden pénzügyminiszter a cionizmusnak régi barátja volt. Snowden felesége a Keren Hajeszod delegátusaként működött és a Weizmann tiszteletére adott banketten kijelentette, hogy még férje ellen is fölveszi a harcot a cionizmusért. Legutóbb pedig a Passfield által kiküldött különböző bizottságok tendenciózus, zsidóellenes jelentései folytán ő is támogatta Passfield palesztinai politikáját, amely a palesztinai földvásárlási tilalomban csúcsosodott volna ki. Az erre vonatkozó rendelet már augusztusban lépett volna életbe. A cionista kongresszus révén sikerült azt a dátumot szeptember 7-re kitolni. És íme, közben megbukott Passfield és az egész társaság, amely a zsidó Palesztina-munka meggátolására törekedett.

Passfield utóda Thomas, a cionizmus régi híve, helyettese Malcolm Macdonald, a miniszterelnök fia, aki régi harcot vívott Passfield ellen, másik helyettese Sir Robert Hamilton, liberális cion-barát, aki Wedgewooddal együtt alapította a „hetedik dominium lígát“, a zsidó telepítésnek kedvezően. Lord Reading, Sir Herbert Samuel, Chamberlain a kormány tagjai lettek. Így megteremtődött a jobb atmoszféra a Palesztina-ügy számára. Szeptember 7-ike elmúlt, Passfield utóda, Thomas törölte ezt a dátumot is és elrendelte a földvásárlás kérdésének gyökeres újatanulmányozását.

Passfield utolsó zsidóellenes cselekedete Palesztinában Bentwich főállamügyésznek minden ok nélkül

való eltávolítása volt. Bentwich megkapta a héber egyetemen a Weizmannról elnevezett nemzetközi jogi tanszéket. És itt kell megemlékezni a jeruzsálemi héber egyetem kiépítéséről, amely szintén most, a legválságosabb időben történt meg. Sőt talán éppen a világháborúból kifolyólag, amely szükségessé tette, hogy a Scopus hegyén dolgozó tudományos kutatóintézet gyakorlati célokat szolgáló főiskolává bővüljön. Diplomákat adó, különböző fakultásokkal, amelyek lehetővé fogják tenni, hogy a mindenféle *numerus claususok* által kizárt zsidó ifjúság igazi zsidó miliőben folytathassa tanulmányait, egyben gyakorlati pályákra is előkészülve. Szimbolikus cselekedet is ez a bővítés az egyetemi bizottság részéről, példát adva arra, hogy a zsidóságnak az építés legmagasabb csúcsa az iskola. És ha bárhol kell a viszonyok kényszere alatt „leépíteni“, az iskolát csak „felépíteni“ lehet.

A világháború és az angol takarékoság egyik „gam zu letóvah“ eredménye lesz talán Transjordánia visszacsatolása Palesztinához. A palesztinai héber lapokban olvassuk, hogy kedvező hangulat alakul a transjordániai arab lakosság körében a zsidó telepítés számára, amelytől a gazdasági élet fellendülését várják. Minden ellenpropaganda dacára, most már ott is kezdik világosan látni, mennyire elmaradtak a Jordánon túl Palesztinával szemben. Magam előtt látom azt az öreg zsidót, akivel tavasszal Tel-Avivban találkoztam, három füzetet adott át nekem Transjordánia visszacsatolásának történeti okadatolásáról. Ezeket a propagandafüzeteket rengeteg tanulmány alapján írta, saját költségén kinyomatta és eltrjeszti mindenfélé, héber, arab és egyéb nyelveken ingyen. Kis vagyunk az ennek az ideálnak áldozta föl. Ilyen rajongók járnak ma is a Szentföldön. Talán látni fogja még vágyának teljesedését.

A bevándorlás-válságból következett a „gam zu letóvah“, hogy a nyár végén 25.000 palesztinai bevándorlottak, akik illegitím turistavízummal jöttek be az országba, megadták a honosítást és így olyanok lettek palesztinai polgárok, akik ott már elhelyezkedést találtak és gyökeret vertek.

És talán beigazul a bibliai íge abban a tekintetben is, hogy „minél jobban elnyomják Izráelt, annál inkább szaporodik.“ A nagy válságok közepette erősebben gyarapodott a Jisuv a születések útján is. Dr. J. Saphir, kiváló szobrászművész és egyben az „Ezrasz Jiszrael“-kórház szülészeti osztályának kitűnő főorvosa, írta bele a noteszomba emlékül e mondatot: „Én vagyok az, aki győzedelmes harcot vezet Hiamson, a bevándorlást ellenőrző biztos ellen; 1500 zsidó lelket csempésztem be Erec Jiszraelbe útlevelel és vízum nélkül!“

Súlyos idöket élünk, de nincs okunk csüggedésre. A palesztinai Jisuv minden nehézségek dacára, állandóan növekedik és fejlődik. Bialik mondotta azon a felejthetetlen estén, amelyet Tel-Avivban Marc Chagall, Fleg és Patai tiszteletére a palesztinai Pen Club rendezett: „Palesztina, a zsidó nép szive kicsiny de teljes erővel dobog. A világ összes kultúráiból összetett szentföldi vérkeringés még csodákat fog művelni!“

Csergő Hugó: Év alkonyán

De jó is volna élni csendben,
Feloldva bajtól, gondtól menten,
Álmatlan éjet átaludni,
Ködös holnapról mitse tudni,
Sokat olvasni, néha írni,
Könnyet még befelé se sírni,
Sóhajtást ép csak versbe fűzni,
Szelid ábrándot újra üzni,
Regénybe szőni elmúlt álmot,
Amit a sors be sohse váltott,
Színjáték tarka köntösébe
Bujtatni élményt, mit megélve,
Cseppenként vérzett el a lelkünk,
Amelynek szárnyán nem repültünk,
Mert gond béklyója földre húzta,
Hogy lent vergődjék csúszva, kúszva.

De bajtól oldva, gondtól menten,
E lélek hogy repülne menten,
Színekbe gyúlva, szárnyra kapna,
Színjátékos hősnek szárnyat adna,
Zenélő rímek zengő húrján
Valónál szebb játékra gyűlván,
Nevetne, sírna, énekelne,
Játék tüzén életre kelne,
Élő életre kelne végre,
Mi sorvadásra volt ítélve:
Elgáncsolt életünk, — az élet,
Amelyet éltünk, élünk, — élek.

Ó jönne bár, — bár jönne végre
Bús sorsunk könnyfelhős egére
Szelid szivárvány enyhe hídjá,
Mely megnyugvás révébe hívna.
Hogy élni tudnánk nyugton, csendben,
Feloldva bajtól, gondtól menten...

Ó jönne bár, — bár jönne, jönne
Derű is annyi könnyözönre,
Mely befelé hullatja árját
Vak éjszakán, mikor nem látják,
S szívünk némán fuldokló jajját
A nyugton alvók meg se hallják...!

Ó lélek, lélek, árva lélek!
Ó élet, élet, fáradt élet!
Ó önmagunkba sorvadt álmok.
Miket a sors be sohse váltott!
Reménytelenség, céltalanság,
Kegyetlen börtöncella-vakság,
Mely gyötrelembe fullaszt mindent,
Mi jó és szép lehetne itt lent...!

Mikor szűnik meg már az átok?
Mikor lát végre napvilágot,
Ki életfogytig élte rabja?
S kisüt-e egyszer még a napja
A napsugárra áhítónak?
Vagy már csak az a lágyan ingó,
Álombölcsőként lengve ringó,
Rejtelmes, titkos, néma csónak,
Mely mindannviunkért eljő végre.
Visz át az örök béke-révbe,
Hová már úgy vágyódunk vágyva.
Mint fáradt gyermek puha ágyba...?

S. Rochumowsky
(Paris)
A haldokló
Herzl víziója

Illusztráció
Patai József
most megjelent
Herzl-könyvéből

Der sterbende
Herzl
Sammlung des
Bezalel-Museums
in Jerusalem
Aus dem eben
erschienenen
Herzl-Buch
von Josef Patai

MOLNÁR JENŐ: A BOLYGÓ DIÁKOK

(Az előzményekből csak annyit kell tudni, hogy három derék, tehetséges pesti „zsidógyerek”: Géza, Imre és Sándor közös elhatározással Párizsba megy. Itthon nem vették fel őket az egyetemre. Részint azért, mert . . . , részint meg azért, mert mind a három jelesen maturált. Érettségi után néhány hónapig franciául tanultak egy kedves párizsi leánynál, a kis Juliettenél, aki mindössze egy esztendeje nevelősködik Budapesten. Ingyen tanítgatta őket, séták közben, puszta kedvtelésből, egy kis rokonérzésből mindhármuk iránt és — alighanem — titkolt szerelemből — az egyik fiú iránt. Még csak annyit, hogy Sándort édesapjának egy jómódú ismerőse támogatja, aki titokban neki szánta az egyetlen leányát, amiről a fiúnak nem szabad tudni. Gézát és Imrét a család „összeadott pénzéből” küldik Párizsba. Az itt következő jelenet a Keleti-pályaudvar indulási oldalán játszódik le a budapest—zürich—strassburg—párizsi gyorsvonat egyik harmadosztályú kocsija előtt. Mozgalmas pályaudvari kép vonatindulás előtt.)

ELSŐ UTAS: Hordár, hordár . . . A plédem . . . Hol a plédem? (Elrohan.)

HORDÁR (útibőröndökkel és egy pléddel, megáll a kocsi előtt, harsányan): Tizenkettes! . . . Tizenkettes!

ÖREGASSZONY (lihegve jön, a hordárhoz): Ne ordítson úgy! Nem vagyok süket!

HORDÁR: Nem passzióból ordítok, kérem. (Ordít.) Tizenkettes! (Elsiet.)

ELSŐ UTAS (más irányból jön): A plédem, a plédem! (Az Öregasszonyhoz): Nem látott kérem egy hordárt egy teveszőr-pléddel?

ÖREGASSZONY: Mit gondol az úr, azért vagyok én itt?

ELSŐ UTAS: Legalább a számát tudnám! . . .

ÖREGASSZONY: Hagyjon békén! . . . Nekem nincs semmiféle számom . . . nézze meg az ember!

ELSŐ UTAS (harsogva): A hordárról van szó . . . Csak tudnám, mi a száma! . . . (El akar rohanni, de beleütközik a hordárba.)

HORDÁR (ordít): Tizenkettes! (Már csak a pléd van nála.)

ELSŐ UTAS: Na végre! Meddig várjon magára az ember? . . . Jöjjön már avval a pléddel! (Mindketten el.)

ÖREGASSZONY (a kalauzhoz): Nem tetszett látni egy sovány, szőke fiatalembert?

KALAUZ: Soványat is, szőkét is, fiatalat is láttam. Nem is egyet. Tízet.

ÖREGASSZONY: Az, akit én keresek, az unokám . . .

KALAUZ: Nincs egyéb ismertetőjele?

ÖREGASSZONY: Szívalakú szemölcs van a balvállán.

KALAUZ: Jól van, néni. Most megyek és sorba levetkőztetem az összes sovány, szőke fiatalembereket . . .

ÖREGASSZONY: Ha megengedné . . . végigmennék a kocsikon . . . Az én kis unokám evvel a vonattal

utazik . . . Párizsba . . . A magam kezével sütöttem ezt neki. (Mutatja a kendője alatt.)

KALAUZ: Diák a gyerek?

ÖREGASSZONY: Az, az, kalauz ur . . . Diák. Ismeri, ugy-e? Olyan szomorú, sápadt képű, kékszemű.

KALAUZ: No csak várjon néni. türelemmel. Huszonöt perc van még az indulásig. Majd utána nézek. De talán még itt sincsen . . . Hogy hijják?

ÖREGASSZONY: Özvegy Tenner Arnoldné.

KALAUZ: Az unokáját.

ÖREGASSZONY: Tenner Imre.

HORDÁR (jön a markában lévő pénzdarabot nézegetve): Smucig alak! Öt pengő árát ordít össze és ötven fillért ad. (El.)

GÉZA (lehúzza a vasúti kocsi egyik ablakát és kihajol).

KALAUZ (az Öregasszonyhoz): Addig üljön le a váróteremben, néni.

ÖREGASSZONY: Nem mozdulok én el innen. A fiam nem jöhet, egész nap lőt-fut . . . tetszik tudni, villanyszerelő . . . de a vízvezetékhez is ért . . . A menyemnek meg otthon kell maradni . . . négy kis gyereke van . . . Így hát én jöttem ki a család nevében.

KALAUZ: Majd körülnézek . . . (El.)

IMRE (két kis bőrönddel jön.)

GÉZA (a kocsiblakból kiált, integet): Imre, Imre! Itt vagyok!

IMRE: Szervusz!

ÖREGASSZONY (a hangra megfordul): Imriske, Imriském! . . .

IMRE (át akarja ölelni, közben mind a két bőröndöt elejti): Nagymama!

ÖREGASSZONY: Hát ilyen későn kell jönni? Még szerencse, hogy a kalauz úrral úgy összebarátkoztam . . .

IMRE (fölszedi a koffereit): Ugyan, nagymama. hiszen még húsz perc van . . .

GÉZA (lekiált): Gyere már!

IMRE: Gyövek!

ÖREGASSZONY: Ki ez a fiú?

IMRE: A legjobb barátom. A Géza. A Hauser Géza.

ÖREGASSZONY: Annak a derék tanítónak a fia, ugy-e?

IMRE: Az, nagymama. Tessék csak várni egy kicsit . . . előbb felszállok . . . (Gézához): Legalább jó helyet rezerváltál?

GÉZA: Eddig csak magam vagyok.

IMRE: Akkor szüret! Hát az édesanyád?

GÉZA: Szegény, rosszul érzi magát.

IMRE (Öregasszonyhoz): Csak egy perc, nagymama . . . (Sietve felszáll.)

KALAUZ (jön): Tenner Imre nevű utas az egész vonaton nincs, néni.

ÖREGASSZONY: Fogadok, hogy van.

KALAUZ: Hát ha jobban tudja . . .

ÖREGASSZONY: Várjon csak, kalauz úr . . .

Mindjárt kidugja a fejét... itt ni! (*A kocsiablakra mutat.*) Most jött meg. Köszönöm a jóságát, kalauz úr. Aztán vigyázzon az én kis unokámra Párizsig.

KALAUZ: Én csak a magyar határig megyek.

ÖREGASSZONY: Csak?... De a határon, úgy-e, lesz olyan jó és átadja a gyereket a francia kollégájának...

KALAUZ (*mosolyog*): Szívesen, néni, ha ezzel megnyugtatom.

HAUSERNÉ (*a korán hervadó, agyondolgozott kispolgárnő típusa; egyszerű ruhája tiszta és gondozott. Izgatottan a kalauzhoz*): Nem tetszik kérem tudni, melyik vonat megy Párizsba?

KALAUZ: Ez, kérem.

HAUSERNÉ (*kendővel letakart holmi van a kezében*): Csak tudnám... Istenem... hol lehet?...

KALAUZ: Kit keres nagysád?

HAUSERNÉ: A fiamat, a Gézát. Hauser Géza. Párizsba utazik.

KALAUZ: Diák?

HAUSERNÉ: Igen. Honnan tudja?

KALAUZ: Leginkább csak diákok utaznak Párizsba.

HAUSERNÉ: Láta, kalauz úr?

ÖREGASSZONY: Bocsánat... Azt hiszem, az én unokámmal lesz, az Imrével.

HAUSERNÉ: A Tenner Imrével?

ÖREGASSZONY: Igen. Tetszik ismerni az unokámat?

HAUSERNÉ: Hogyne! Annyiszor emlegeti a fiam... Én vagyok a mamája.

ÖREGASSZONY (*kezet nyujt*): Én meg a nagy-mamája... mármint az Imrének.

HAUSERNÉ: Nagyon... nagyon örülök...

GÉZA (*kihajol az ablakon*): Édes mama!

HAUSERNÉ (*odasiet*): Géza!...

GÉZA: De hát miért tetszett?...

HAUSERNÉ: Hogy miért?... Mert otthonhagytad a teaforralót.

GÉZA: Nahát!... Tessék ideadni.

HAUSERNÉ (*felnyujtja a teaforralót*): Aztán vigyázz rá!

IMRE (*kidugja a fejét*): Kezét csókolom... Köszönjük szépen... Mindig magukra gondolunk majd, ha teázunk... Sokat fogunk teázni.

ÖREGASSZONY (*reszketve nyujtja kezét az ablak felé*): Én is hoztam valamit, Imriske.

IMRE (*lenyúl, átveszi*): Fogadok, hogy pogácsa libatöpörtyűvel. Csak attól félek, hogy a külföldön már nem fog ízleni.

ÖREGASSZONY: Nem értem, fiacskám.

IMRE: Mert mire túlleszünk a magyar határon, fuccs a pogácsának. Mind megettük.

GÉZA (*Hausernéhez*): Tessék csak várni, mingyárt lejövök.

IMRE: Én is.

JULIETTE (*frissen, elegánsan jön, kezében kis csomag: a kocsi előtt megáll és tanácstalanul néz körül.*)

GÉZA (*Hauserné felé szalad, közben meglátja Juliettet*): Mademoiselle!... Milyen kedves magától...

JULIETTE (*franciás kiejtéssel*): Nem megígérni... de azért eljönni... maguktól... dire à Dieu...

GÉZA (*kisegíti*): Búcsúzni...

JULIETTE: Oui... oui... búcsúzni.

IMRE (*az öregasszony felé siet, meglátja Juliettet*): Kezít csókolom... No ez igazán...

JULIETTE: Jónapot, kedves...

ÖREGASSZONY (*gyanakodva, Hausernéhez*): Ki ez a hölgyike?

HAUSERNÉ: Azt hiszem, a fiúk francia nyelv-mesternője.

ÖREGASSZONY: Nagy Isten... csak nem utazik velük?

HAUSERNÉ: Pesten van állásban. Én legalább így tudom a fiamtól. (*Gézához, aki hozzálépett*): Ez a Juliette kisasszony, úgy-e?

GÉZA: Igen, mama. Honnét tudja?

HAUSERNÉ: Na hallod!...

GÉZA: Úgy-e, nagyon kedves?

HAUSERNÉ: Ebből a fajtából épp eleget fogtok látni odakint.

IMRE: Engedjék meg, kérem... (*Bemutatva*): Juliette kisasszony...

JULIETTE (*élénken Hausernéhez és az Öregasszonyhoz*):

Juliette Duroc, Paris... de tudni kici madjarul isz. (*Hauserné felé*): Madame a Gézától a mama. Gratulálni. (*Öregasszony felé*): Ész Madame?

IMRE: Ma grandemère.

JULIETTE: Ah, quelle belle grandemère!

ÖREGASSZONY (*Hausernéhez*): Mit merészel ez mondani rólam?

HAUSERNÉ (*súgva, Gézához*): Mit mondott?

GÉZA: Hogy milyen szép nagymama.

HAUSERNÉ (*Öregasszonyhoz*): Azt mondta, hogy milyen szép nagymama.

ÖREGASSZONY (*kihúzza magát, mosolyogva Juliettehez*): Nagyon örülök, hogy megismertem. (*Kezet nyujt.*) Ennivaló, cukros teremtés!

JULIETTE (*elneveti magát*): Oh, Madame...

SÁNDOR (*nagy vászonhuzatos kosarat cipelve jön, utána Schillerné; hegedűtok az egyik kezében, a másikban csomag.*)

IMRE (*Sándorhoz*): Halló, Sanyi!...

GÉZA: Végre! Már azt hittük, meggondoltad magad... Gyere, gyere!

SÁNDOR (*Schillernéhez*): Maradjon csak itt anyuka, míg fölcipelkedek... (*Észreveszi Juliettet, zavartan leteszi a kosarat, hozzásiet*): Mademoiselle... hogy milyen kedves!...

JULIETTE: Mon Dieu!... Jó barátoktól illik...

SÁNDOR: Ha megengedi... (*Schillernét, aki közben utoléri, bemutatja*): Az édesanyám... (*Schillernéhez*): Juliette kisasszony, a nyelvtanárnőnk...

SCHILLERNÉ (*kezet nyujt, zavartan*): Pardon, kisasszony, de én nem beszélek franciául...

JULIETTE: Nem baj, Madame... Én megértem madjart. Permettez... fiához gratulálni. Szép jövőt neki látok.

SCHILLERNÉ: Nagyon kedves... nagyon köszönöm.

SÁNDOR (*Juliettehez*): Ha megengedi, egy pillanatra... (*Nagy lendülettel felkapja a nehéz kosarat; Imre odasiet, segít neki.*)

IMRE: Te, Sanyi, ebben ólom van.

SÁNDOR: Még annál is nehezebb. Az édesanyám sóhajtásai. Ő pakolt szegény... (*Ketten erőlködve fölemelik a vonatra.*)

JULIETTE (*Schillernéhez, aki hegedűtököt tartogat*): A kedves fiának a violon?...

SCHILLERNÉ: Nagyon ragaszkodik hozzá. Azt mondta, hogy ha — Isten ments! — rosszul megy odakint, ezzel fog pénzt keresni.

JULIETTE: Csak nem félni kell. Paris gazdag van, Paris mindenkinek adni kenyeret.

SCHILLERNÉ (*a Juliette kezében levő csomagra céloz*): És a kisasszony?...

JULIETTE: Ah, Madame... C'est un secret... Ez megvan titok. Odaadni mind a három fiúknak... à mes chers élèves... tőlem a kedves tanítvánok...

SCHILLERNÉ: Biztosan örülni fognak neki.

SÁNDOR (*leugrik a kocsi lépcsőiről, Schillernéhez*): A hegedűt, a csomagot... (*Átveszi.*)

JULIETTE: És ezt mind a háromnak, pour tous les trois. (*Átadja a csomagot.*) De nem kinitni szabad, cakis lehet Parisban.

SÁNDOR: Láthatlanban köszönöm mindhármunk nevében, Mademoiselle.

JULIETTE: És ha nem köszönet lesz benne?

SÁNDOR: Magától nem jöhet olyan...

SCHILLERNÉ: Az Istenért, csak nem robban!?

(*Nevetnek.*)
(*A lokomotív élesen kifüttyent. A kalauz sípol. Izgatott búcsúzkodás. Sándor átöleli Schillernét, Géza Hausernét, Imre az Öregasszonyt. Majd egymásután szaladnak a fiúk Juliettehez és kezet fognak.*)

KALAUZ: Beszállni, kérem, beszállni! Indulás!

(*Sándor, Géza, Imre felugrál a kocsira. A következő pillanatban mindhármuk feje megjelenik az ablakban. A négy nő szorosán az ablak alá áll.*)

SCHILLERNÉ (*könnyezve*): Isten veled, drága fiam!

HAUSERNÉ (*sírva*): Aztán vigyázz, hogy meg ne hülj, szívem...

ÖREGASSZONY (*reszkette, elcsukló hangon*): Imriske... Imriském... Látlak-e még, kis unokám? (*Közben elindul a vonat.*)

A HÁROM DIÁK (*harsányan*): Kezít csokolom!

JULIETTE (*csipkés zsebkendő t lenget*): Nem elfelejteni nekem írni... pour l'exercise.

A HÁROM DIÁK (*egyszerre*): Írni fogunk... Á Dieu!

JULIETTE: Á Dieu!

(*Schillerné, Hauserné és az Öregasszony kendőt lobogtatnak a távozók után. A három diák kinyújtott kézzel integet.*)

JULIETTE (*még mindig a vonat után néz*): Charmants garçons... Kedves fiúk... Isten veletek!

SCHILLERNÉ, HAUSERNÉ és az ÖREGASSZONY (*egymásba kapaszkodva zokognak és csak tört sóhajokat hallatnak*): Fiam... fiacskám... kis unokám...

(*A vonat eltűnik egy kanyarulatban.*)

HAUSERNÉ (*Juliettehez*): És a maga csomagja, kisasszony?... Nem árulná el, hogy mi van benne?

JULIETTE: Madamenak bevallani... Én titokba Parisból hozatni une Bible... bibliát... francianyelvű bibliát... magukat gyakorolni... pour l'exercise...

*Illusztrációmutatvány
Patai Józsefnek most
megjelent
Herzl-könyvéből*

Friedrich badeni nagyherceg. Herzl nagy segítője

*Herzl török rendjelei
Herzl's Auszeichnungen
vom Sultan*

ESRIEL CARLEBACH (HAMBURG): UTIJEGYZETEK

RABAT-SALÉ ÉS MEKNES. MEGÉRKEZÉS.

A nap dühöng. Nem akar többé egyszerűen világítani és melegíteni. Ráül a nyakadra és nyom, mint mázsás teher. Felpiszkálja a port, hogy a szemedbe ugráljon. Beleszúr a bazár legkeskenyebb hasadékaiba, felhajszolja az embereket és leteríti bágyadtan az úton, a szultáni palota vagy a kerekes kút előtt.

A férfiak, akik Casablanca uccáján közelednek, lihegve lépkednek. Ha nem volnának egymáshoz láncolva, ha a tulajdonosuk nem hajszolná őket a teve hátáról, rég a földre dobták volna magukat erőtlenséggel. Hátrányos így kimerülten vinni őket a vásárra. A legerősebb asszony a sorban aszottnak, törékenynek látszik. A kereskedő, aki a kapunál egyenként mustálja őket, tudja ezt és ezért hagyja, hogy előbb kiáludják magukat a karaván-szerájban. Azután azonban a bazárba siet és meséli „... új transzport... sok spanyol zsidó... és egy pár asszony Itáliából... mind nagyon olcsó és erőteljes...” A rabszolgapiacon eleven élet. Csoportokba verődve nézegetik és taksálják az új küldemény értékét. Az egyik terjeszti: a hajóskapitányok már kikeresték a legszebb darabokat. Mások mondják: Tudósok is vannak köztük, akikért a zsidó hitközség nagy váltságdíjat fog fizetni...

A rabszolgák, rabszolganők alacsony faládákon állanak és mereven a levegőbe bámulnak. Egy serif megy egyiktől a másikig, fehér burnus fedí a turbánját, kis hegyes szakálla idegesen remeg. Nem tudja magát vásárlásra elhatározni. Rabszolganőt keres erős izmokkal és elvető mozdulatot tesz mindenre, amit a kereskedők ide kiállítottak...

„MINT RABSZOLGÁKAT ADTAK EL MINKET...”

Így, vagy hasonlóképpen hangzott volna a 18. századbeli újságíró riportja Rabat-Saléből... Most persze mindez eltűnt. Franciaország, a világ legdemokratikusabb népe Avenue-ket, kabarékat, rádióállomásokat és repülőtereket épített ide. Most joggal dicsekedhetett el előttem Rabbi Menasse ben Benjamin Ulajmem Fezben: „Mi már majdnem 18 esztendő óta élünk pogrom nélkül...” Azután felkelt a rabbi, odalépett az ablakhoz és patétikus fájdalommal mondotta: „De ott a riffek között bizony teljesedik rajtunk a Siralmak szava: „Mint rabszolgákat adnak el bennünket...” És Rabbi Menasse nem hazudik. A mór városok mindegyikében lehet rabszolgákat vásárolni. A kormány tehetetlen ez üzelmekkel szemben. És tehetetlenek a hegyi zsidók is, akik között gyakran ejtenek „foglyokat” még ma is. De láttam arab házakban rabszolgákat, akik teljesen elégedett arcot mutattak. Ott ültek az úr asztalánál és cigarettakínálásnál sem kerülték el őket. És kutattam emlékezetemben, láttam-e már német ismerőseimnél is cselédek a vendégszobánál ülni?...

DÁVID PAJZSÁNAK RENDŐRSÉGE.

Rabszolgakereskedők és skorpióbüvölők, dervisek és serifek, a próféta fiai, 120.000 zsidó család és 80.000 európai, 6 millió berber és 2 millió mór — valamennyien a „mogen Dovid”. Dávid pajzsának fel-

ségjelvénye alatt állanak. Véletlenül ez a szultán államjelvénye, ott diszlik minden postaládán és minden rendőrsapkán. A szakállas, mogendovidos katonák, akik feltűzött szuronnal állanak őrt Fezben a rabbinikus bíróság előtt, nem zsidók, hanem berberek, akiket iderendelt „a mufti parancsa...” A bíró-rabbi előtt álló zsidó a feleségének megverése miatt került ide. Ilyen csekélységet az arab bíróság még szóra sem érdemesítene. Elvégre a férfi úgy csinál rendet a házában, ahogy tud. De a zsidóknál ez vallásellenes bűnnek számít, így is van bejelentve. És a mogendovidos rendőr, kárörömmel cipeli a zsidót a rabbi ítélőszéke elé. A tárgyalás, melyen jelen voltam, a vádlott elítélésével végződött. Háromnapos fogházra ítélték. És a férfi rokonai erre olyan ordításba törtek ki, hogy azt hittem, felkelés, forradalom lesz itt a rabbiság ellen...

A rabbiságnak egyébként bírói funkcióin kívül itt semmiféle más jelentősége nincs. Még az esketéseket se vele végeztetik. Az arab kádi pozícióját töltik be és inkább polgárai, mint vezetői a hitközségnek. CSUDÁK CSUDÁJA.

Monsieur Benoliel, a menkesi hitközség titkára meséli: „Mikor nyolc vagy kilenc éves voltam, rettentő szárazság uralkodott az országban. Két évig nem esett egy csepp eső sem. Ekkor végre a szultán az ősrégi eszközhöz fordult: a vallások körmeneteihez. Még úgy emlékszem rá, mintha ma történt volna. A mozlimek hosszú menetben vonultak fel a Kaszához és énekeltek: „Allah, adj esőt!” „A próféta érdeméért adj esőt!” Két napig imádkoztak egyfolytában. De egy csepp eső se jött. Következő napon a keresztények körmenete minden szentségekkel és zászlókkal. De eső nem jött. Másnap a zsidók körmenete következett. A chazonok minden templomban „gesem”-imát énekeltek, aztán összegyűltek mindenünnen a fehér taliszrokban a zsidó-negyed kapuja előtt és lassan, zoltárokat énekelve indultak a felsőváros felé. Tizenegy órakor érkeztünk a Kasba kapuja elé. Egy tenyérnyi felhő se látszott az izzó égen. De amikor a hegyre értünk és visszafordultunk — sohase felejttem el —, hirtelen zuhogó eső csapott a városra, úgyhogy mindnyájan megázva, víztócsákon keresztül jutottunk haza...

— Ön mosolyog? Azt hiszi talán, véletlen volt ez? Lehetséges. Mindenesetre érdekelni fogja, miként magyarázták a csodát az arabok? Azt mondták: „Mikor a mozlimek imádkoztak az esőért, Mohamed annyira gyönyörködött az ő hangjuk édességében, hogy elfelejtett odafigyelni, miért is imádkoznak. Mikor a keresztények imádkoztak, Jézus annyira örült azon, hogy egyáltalában imádkoznak, hogy szintén mindenről megfeledkezett. De amikor a zsidók jajgatni és sírni kezdtek, Mózes ledobálta rájuk mind a vizet, ami a kezébe akadt, csak hogy elhallgassanak...”

AZ ISMERTETŐJEL.

Azért a mozlimek és zsidók közötti viszony nem tűrhetetlen. Húsz év előttig a zsidóknak a szultán parancsára feketében kellett járniuk. 1912-ig tilos

volt borszandált viselniök. És sokan ma is ragaszkodnak ehhez a „tradícióhoz“. A legrégebb marokkói nyelveket beszélik, „Tammarokit“ és „Amarciga“ nyelvjárását. De egy kicsit tudnak valamennyien héberül is. És itt el kell mondanom egy érdekes élményemet. Meknesben az uccán bolyongva, megszólítottam útbaigazításért egy fiatalembert, akit zsidónak véltem. Don Nahum Ezra a nevem — mutatkozott be. Mikor az én nevemet hallotta, öröme gyúlt az arca. A meknesi fiatalember itt, a Szahara szomszédságában olvasta tárcáimat a „Haarec“ című palesztinai héber napilapban... Ha Goethe és Shakespeare átmenne a meknesi Mekkába, senki se tudná kiejteni a nevüket, senki nem fordulna meg utánuk. De aki valahol északon él, „Berlinben, melynek fővárosa Allemania“ és abban a teljesen ismeretlen világban héberül ír, — azt ismerik Marokkó legtávolabbi sarkában...

Kiderült, hogy Don Ezra felesége jobban ismeri történeteimet, mint jómagam. Kiderült, hogy egy ifjúsági körben felolvasták és megtapsolták, kiderült, hogy a héber írók legkisebbikének is „internacionális jelentősége“ van. Mindig tudtam, de sohasem érez-

tem annyira, mint itt, hogy a mi kétezer évvel ezelőtt eltemetett nyelvünk nem halott. Mindig hallottam, de itt láttam, hogy amit héber nyelven alkotnak, az örök időkre a zsidó nép tulajdona marad. Mindig azt hittem, hogy a héber kiadók honoráriumai nem kielégítő; Meknesben, a Szahara mellett bő kárpótlást találtam...

„KASTILIA TÖRZSÉBŐL.“

A herberek mellett sokan jöttek ide Spanyolországból zsidók a virágzás korszakában és a kiűzés után is; ma büszkén mondják magukat a „kastiliai törzs“ leszármazottjainak, amit nem grandezájukkal bizonyítanak, hanem azzal, hogy leányaik Luna, Estrella, Bella, Paloma, Delicia, Sol és hasonló neveket viselnek. És ezek a leányok ma is szép spanyol dalokat énekelnek:

„Don Gunzo sétál Sevillában,
Szép arany pálcát tart kezében,
Utánanéznek a hölgyek, rúta és szépek.“

Este, ha a levegő tiszta, elvegyülnek ezek a dalok a mórok énekével, akik szintén andaluziai versekbe öntik vágyukat a szép ország iránt, melyet 1492-ben együtt hagytak el mórok és zsidók...

Herzl mint Mózes a hamburgi Bnei Brith-páholy ablaküvegén (Lilien tervezete szerint)
Herzl als Symbol der Freiheit in der Bnei Brith-Loge, Hamburg (E. M. Lilien)

Tóraszekerény, miniature fafaragás
Geschenk der Vilnaer Gemeinde an Theodor Herzl
A vilnaiak ajándéka Herzlnek. A név hibásan „Matitjáhu“,
Herzl héber neve Benjamin Zeév volt
Sammlung Dr. Hugo Herrmann, Brünn

KISS ARNOLD: KÉVER-OVAUSZ

Májusi hajnalon érkeztem meg az ifjúság városába. A bánáti város pályaudvara a régi. Az egykori ákácfa a régi pályaházi vendéglő előtt a régi, jólismert suttogással bólonganak felém, fűrtös virágdíszük teljes pompával virul, édesen bágyadt hajnali nap sugar villog az ébredő városka idelátszó templomtornya fölött, bőbitás galambok búgnak halk gurrogással a városba vezető hosszú Arádaci ucca kerteskéinek dúcaiban — a régi kedves kép. Csak egy öregédesszemű, fehérhajú zsidó pap nem várakozik többé örömteljes, izgatott szívdobogással a fiára a pályaudvaron, csak egy szelídarcu, angyalmosolygású öreg zsidó papné szeméből nem pereg többé a boldogság könnye, amikor hangos örömsikoltással borul hazaérkezett fiára, ott a pályaházi bejáró rácsos ajtaja előtt: „Fiam, édes jó fiam!”

Nem várnak már reám. Elköltözködtek egymásután. Először a melódikus szavú öreg pap, egynéhány évvel utána a bánatosan halkbeszédű özvegy papné. Künn fekszenek a nagyon csöndes, csodálatosan békés városvégi temetőben, ahol a hallgatag sírok fölött most nyílnak az első sárga violák, a halovány kökénynek, a rózsaszín cineráriának és lila orgonabokrokknak szíromlevelei és óvatosan libbenő szitakötők és nesztelenül szálló lepkék és halk döngésű méhek ereszkednek alá a virágkelyhekre és nagyon finom és igen-igen halk altatónótákat zümmögnek az örök álommal aluvók hantjai fölött.

Igen, az ifjúság városában vagyok. Ahol olyan régen jártam. Háborús idők, vér-zivatarok, az iszonyat napjai multak el azóta. Borzalmas éjszakák lázálmában ide menekült a zaklatott lelkem. A kicsiny, merengő városkába, ahol minden útszegélyen a hűtelen ifjúságom kacérszárnyú pillangója libeg mesebeli rózsaszirmokon. Itthon vagyok, ahol minden öreg ház, minden ó-garádics a lejtős utakon, minden hallgatag kő az uccák során ismeri a gyerekarcom mosolygását. Ahol a homályos, boltozatos kapualjakban egykori kintornák bánatosan ujjongó nótáinak érzelmes melódiái, reszkető harmonikák, halottaikból följáró epedéssel zsonganak szellemszerű borongással és ma már ismeretlen dallamu sváb valcereknek rikoltó ütemeire sylphidtermetű növendékleánykák és boldogan és boldogtalanul szerelmes gimnazista fiúk lejtettek a vásárnapok és szünnapok hangulatos csöndjébe menekült, a dalokat ringató napfényből lassanként könnyű ködfátyolokba burkolódzó, bíbor alkonyatokba hajló délutánokon át egymásbafonódó édes táncokat, és pendülő menüettek halk sikamlásai közben kipirult arcú fiúk súgták elhaló, boldog szavakkal az első vallomást kacér kis táncosnőiknek: „Alice, szeretlek, nagyon szeretlek“ ... ahol a Gradnolica városrész mélyvölgyű patakocskái zuhogó sustorgással görgetik tajtékosan porzó habjaikat és régi, rozszant hidpallók ismerik a léptem dobogását, s a csermelyekben a gyorsan sikló, csillogóan fekete hátú csibor s a rengő szökellésű vízipók mintha a régi tegnapi lenne még: olyan ismerősen riadt futással iramlik előlem: „ismerünk, te paj-

kos, rossz fiú, ismerünk tegnaptól, a tegnapi kergető kedvedről“.

De az elbizakodott otthoni hangulatomra csakhamar gunyorosan rámosolyog maga a patakvíz: „nézd meg, te jövevény vándor az arcodat a tükrömben, nem igen illik már az ifjúság panyókára vetett, hetyke köntöse a válladra, őszidő dércsillanását hoztad magaddal a tavaszod városába, a hajad szála zuzmarásan csillog, fakó a szemednek egykori gyerekbársonya ... öreg házak, rozszant hidpallók, régi erkélyek, mult napsugarakat rengető csermelyek és vén, hallgatag kövek, mi, mi csak valahogyan rád ismerünk — de az ifjúságod, hiába jöttél érte ide is, itt is bujdosik előled, itt is csak kacérkodik veled, csalfán hiteget“.

S bolyongva járok, álomfátyolos szemmel járok az ifjúság városában. Halk, finompengésű hárfa muzsikál, nagyon bágyadtan, édes, könnyes melódiával a szívem mélyén. Minden utamon, minden lépésnél édes varázssal muzsikál, csak muzsikál. Régi meséknek muzsikája, szakadt húroknak lágy pengése, nagy messzeségekből, mélységekből szálló muzsikája.

Az ifjúság, igen, az ifjúság ott bujdosik az uccasarkokon, az ódon házak bolthajtásai alatt, a bégaparti hallgatag füzesekben, a folyammenti lejtős kerteskékben, a halkán sikamló, fürge szandolinokban, amint álomevezéssel lejtnek alá a folyónak habjain, a magányosan álló öreg kioszk-ligetben, ahonnan vásárnap délutánokon brummogó brácsák és zokogó mélyhegedűk táncütemeit ringatta a Béga vizén át az ünnepi csöndbe merült nyári alkonyatban pihegő városra a titokzatos zsongással teli szélmalom ... — bújósdit játszik velem ez a halkvihogású, gyorsszökellésű, pajzánul vásott gyerek: az ifjúság; meghúzza magát egy árnyas akácfa tövében, úgy rázza az akácvirágot, olyan bőkezűen, hogy illatával színültig teleszórja vele a lelkemet, s amikor lelkendezve, lihegve futok feléje, hogy magamhoz öleljem ... egy pillanat, s kisiklott a kezeim elől ... már ott kuporog kuncogva a zsidó templom árnyas folyosóján ... futó léptekkel lihegek utána, benyitok a régi paplakás tornácára, úgy kong a lábam lépte a bűvös köveken ... senki ... senki, csak a téli imaterem ablaka zörög a tavaszi szellőfuvallatban, oda osont be most a vásott suhanc, besurran a némán álló nagy templom árnyas padsorai közé, megbillenti a karzaton a komor, fekete orgonának fehér szellembillentyűit, halkán sikítanak az orgonasípok egy álompercig, s már ott áll a szószék bársonnyal letakart párkányán, onnan integet csábítóan, s onnan is száll, száll végig a város terein, uccácskáin, városvégi kattogó malmok mellett, erdei platánok közé ... s én mindig utána, csillogó szemmel, hevílő szívvel s fáradtabbá váló léptekkel ... mindig, mindenütt előttem, olyan közel hozzám, már az ujjam hegyénél, s kisiklik mindig a kezem közül, s el nem érem, el nem érem sohasem ...

A régi, jólismert muskátlis párkányú ablakokon fiatal asszonyok, leányok hajolnak ki, csakúgy, mint egykoron ... majdnemhogy odarohanok hozzájuk bol-

dog viszontlátás túlradó örömeivel... Ilonka, Berta, Hermin, Lilike, egykori kicsiny játszópajtásaim, iskolatársnőim a tágas, kertudvaros öreg zsidó iskolában, hiszen ti meg sem is változtatok, kis Alice, emlékszel-e? érted másztam föl halálos veszedelmek között a haragos, puskával fenyegető, morc Barnabás pék házának kökerítésén, hogy egy vérpiros pünkösdi rózsát csenjek neked, s nem féltem érted a Barnabás pék dühös komondoraitól és harsány szitokszavától, lihegve futottam a bűvös tavaszi alkonyatban a szívem fölé szorított rózsával... csalfa káprázatok... idegen asszonyok, csodálkozó szemű leányok néznek alá hidegen az idegen vándorra, a városban idegenül fölbukkanó jövevényre, Ilonka, Berta, Hermin és Lilike, hova lettetek, hova vándoroltatok? tavasszal elszálltatok könnyű szárnyon az otthoni fészekből. új tavaszra vissza talán nem is tértetek... egy-egy nagyon ismerős arcú, sudár hajadonban rá is ismerek csalahatatlannal az egykori játszópajtásra, meg is kérdezem: úgy-e, Herminnek hívják a mamát? s könnyes lesz a leányka szeme: „Úgy hívták. tavaly nyáron vittük ki a temetőbe.“

Az egykori vállastermetű férfiakat, az egykori csillogószemű asszonyokat, az egykori öregeket keresem, kutatom a város utcáin. A boltajtókban közönyös arcú kereskedők állanak, s találgatják: ki lehetek? A cégtáblákon még a régi nevek fénylenek, de a cégtáblák alatt az élet új birtokosai, a gyerekekből férfiakká érett új tulajdonosok, az apák törekvéseinek folytatói morzsolgatják kisvárosi eseményektől és fontosnak vélt akarásuktól hevítve, az életüket... a gyerekkori pajtásaim közül néhányan, kevesen még ott éldegélnek; a Hubert Zsigából, az egykori nyurga fiúból, akit a „Schaumereini“ sváb kocsmá előtt kergettek meg a német legények, mert záptojást dobott be az ablakon a táncoló párok közé: rasekól lett, a dereshalántékú Steiner Gyulából, a kis tömzsi fiúból, aki a kivájt zsömlyehéjakba méretett tejfelt magának a piaci kofákkal s aztán, mivelhogy drágállotta az árát, visszaöntötte a megáztatott zsömlyéből a tejfelt: keresett orvos és nagytekintélyű hitközségi alelnök lett, a Politzer Alicért epekedő, ösztövére Neumann Gyula is híres és nagy tudású orvosdoktor lett, amilyen epedően fuvolazengésű volt a szavakisdiák korában, olyan nyersen őszinték és gorombák most a tudós kijelentései... a többiek elszéledtek, elvesztek az élet viharában, elhervadtak mint a széltől sodrott falevél... hát az akkori öregek?! hova lett a Neugröschl bácsi mindig vidám szavával, generációk lakodalmait, paszitáit besugárzó, örök jókedvével, elpusztíthatatlan étvágyával? az öreg Blumberger Dávid, tar koponyájával, gabei méltóságának fontosságával, aki a hitközségi gyűléseken már Kneip páter előtt a hidegvíz-kúra áldásait szokta ékesszólóan fejtegetni, s szörnyen tudott haragudni a vallástalan, züllésnek induló hitközségre, mert ősi hagyományoktól eltérően, hatgyerekes luxust engedett meg egynémely alkalmazottjának? a csodáshangú bassbariton főkántor rengő pocakjával, akiért rajongott a „ciber“, a hitközség, de aki dohogva mondta a szűkmarkú balbatimokra célozva: „dos is e ciber? dos is e ungeciber“... A tudós

előimádkozó, az orosz származású Narozni, akiből a leglángolóbb magyar hazafi lett, egy árva szót sem tudott magyarul s aki a rabbi beszédei fölötti elragadtatásának ilyenén extázissal adott kifejezést: „Ich hab gemeint: ich zerspring vor Vergnügen!“... a világ leghatalmasabb rasekólja, a Bismarck-külsejű és akaratú Pollák Herman, akiről mindenki szentül meg volt győződve, hogy csak akarnia kell, s maga Rothschild veszi át a hitközség pénzügyi részének vezetését... hova lettek? hova tűntek? Árnyas jegenyesor suttog a Tomasováci ucca szegélyein, ki végig, egészen a temetőig, majd azoktól kérdezősködöm utánuk...

Lassú, bágyadt csoszogással, mint egy elnehezedett szárnyú, vén őszi légy, fakó öreg bácsival találkozom az uccán. Simléder sapkájának ellenzője alól fáradt hunyorgással, vaksian pillogatnak nyolcvanesztendő szemei, tenyeréből hallócsövet formál a füle elé, amikor megállítom s belekiáltom a fülébe a nevet, sikoltani szeretne a boldog meglepetéstől, de az öreg sikítás csak krakogássá hámlik, mire elhagyja az ajkait, s alig tudok megválni tőle, amikor az édesapámról, az ő rabbijáról beszél ki nem fogyó emlékezéssel, az egykori ujjongóhangú, cincogónótájú előimádkozó, a „fekete Neumann“, aki azt hiszi rólam, hogy még mindig az ő szűkebb hazájában, a Lomnic alatt fekvő vágmenti városkában vagyok pap, s szikadt szeméből forró könny gördül alá, amikor búcsúzól a szívemre köti: „Grüssen sie mir die Gegend, die Gegend, ich werde meine Gegend nie mehr wiedersehen.“

Még egy régi ismerőssel találkozom. Tavaszi akác-fák alatt sütkérezik a vén Fanni néni. Hályogos a szeme, töppedt az alakja, nem érti a szavamat, rám sem ismer, csak egy nagyon régi dalt dudorász, a melódiájára más rá se ismerne, csak én veszem ki, hogy a gyerekkori bölcsődalomat motyogja hervadt ajaka. Ott lakott valamikor a paplakás folyosóvégén, sokszor ringatott a karjai között.

Delet harangoznak. A gimnáziumból, a gimnáziumi templomtorony éleshangú harangjának vidám csilingelése közben boldog tolongással tódul ki az ifjúság. Hátarafűzött iskolatársolyában az a bársony-zekés kisfiú, aki a zsidó templom uccán fut szökellő léptekkel haza az édes mamához, egy régi, másik kis bársony-zekés gimnazistát juttat az eszembe, aki sok-sok évvel ezelőtt épúgy futott haza boldog örömmel az édesmamához, büszke hírvívással: „édes mamám, egyesre feleltem latinból, ma két almát kérek uzsonnára“.

Ó, a kisfiú különben nagy vitéz, hős is tudott lenni. Ott az Iskola uccában emelkedik a domboldal, egykori nagy csatáknak színhelye. A rabbi fia volt a rettenthetetlen hadvezér, aki a kórusfiúk, s a zsidó gyerekek papírcsákós csapatát vezette vad rohamra. Közáporos ütközetre a Budzsák és Opova városnegyedekből betörő sváb és szerb fiúk ellen. Egy-egy vesztett csata után riadtan futottak a fiúk, a vert csapat: a bégaparti tutajdeszkák várerődítései mögé, amíg egyszer aztán csodálatos hősünk támadt az Eckstein Emil személyében, aki a nadrágszíjára kötött kövel vezette támadásra a csüggedt sereget, s azóta aztán

csupa diadal volt minden egyes harc, a sváb és szerb gyerekek rémülten szaladtak szerte, hacsak a nevét is hallották a hős Emilnek...

Benyitok egy csöndes, árnyas folyosójú házikó virágos udvarára. Csönd, nagyon nagy csönd fogad. Az udvar közepén a kerekes kút láncja is halkabban nyikorog, mióta az édesanyámat, a bánatos szemű, örökké a fiára várakozó özvegy papnét kivitték innen a temetőbe. Ide költözködött a paplakból ebbe a kis házba, az ura halála után. Itt fohászzkodott ebben az áhitatos emlékekkel telt kicsiny lakásban, régi imakönyvéből suttogó, benső édes, bánatos imádságokkal. Itt lobbant föl a szomorú péntekesti gyertyának fénye. az öreg pap beszédesen hű arcképe alatt, hervadt koszorúszalagok, egykori ünnepségek, jubileumok fakó emlékei között — s itt zárta le örök pihenőre édes szemeit, az utolsó percig várva a fiára, aki el nem jöhetett hozzá, hogy örök nyugovóra záródó szemére utolsó csókot nyomhasson... a könny ellepi a szememet, alig találok ki a hallgatag, néma kis házból az uccára, a kezem reszket a kapukilincsen... óh, édesanyám örömsikoltása, amellyel egykor fogadtál, ha hozzád hazajöttem, hova vesztél, hova csendültél az éjszakában?

Késő délutánra jár... alkonyati napsugárban estéli pillék libegnek a Tomasováci ucca jegenyéi körül, a Béga hullámai fölött, a tavaszi ködpárás levegőben. Kimegyek, kimegyek mégegyszer a temetőbe. Odaköltözködtek az egykori ismerősök. Szép sorjában, egymásután az öregek, az egykori fiatalok, a mosolygószeműek, meg a bánatosarcúak mind... jön velem az ifjúság... az a pajzán fiú, az a csábító subanc. most már nem szökik előlem. Komolyra válik az arca. hárfát aggat le a válláról s leül előttem az édesapám. az édesanyám sírhalma mellé. Halk, édesbánatos dalokat penget az ujjja a hárfán. S amikor végsőt pendül a hárfahúr, elhaló dallama suttogva zengi: „jiszgdal vejiszkadás“. A pajkos gyermek: az ifjúságom olyan megindultan lép most elé, egy halványkék szelencevirágot tép le a szüleim sírja mellől, az ujjaim közé szorítja s résztvevő szavakkal súgja: „Tedd a szíved fölé a búcsúm virágszálát. Isten veled. Én itt maradok. Nem is kacérokodok már többé veled, nem is kísérlek többé már az útagon.“

Isten veled én ifjúságom, aki nem kísérsz többé, aki ottmaradtál az én szülővárosomban, az édesapám. az édesanyám sírhantja mellett. Forró könnyem hull a szívem fölé zárt szelencevirágra.

Mélyebb az alkony mikor a temetőből a városba térek vissza.

Egy kertes udvarban gyerekek fogóznak körbe s holdogan éneklük a játéknótát: „Ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsa, rózsa volnék piros volnék, mégis befordulnék, zöld selyem ostya, két garas híja, dínomdánom, szép violám, fordulj angyal módra.“ S a mind-egyre mélyebbre váló este messze sodorja, messze viszi a gyereknótát az éjszakába. Hova száll az ispilángi rózsa töletek, holdog gyerekek?

Még egy kadis imádságra betérek a régi templomba, az örök mécses hunyorgó lángja derengve pislog a homályban. Az édesapám szószéke fölött árnyak

libegnek. Halk imaszava zümmögve száll kísértetszerűen a gyermekkorom templomának levegőjében.

Amikor kijövök a templomból, a templomudvar rózsabokrait már ezüstös fénnel önti el a májusvégi holdsugár. Az útam a paplakás mellett visz el a kis templomuccácskában. Benézek az ablakon át a nagy, tágas szobába, ahol a gyermekkorom ünnepi gyertyái lobogtak az asztalon, ahol egykoron péntek estén az édesapám áldott meg suttogó szavakkal, s a szombat-köszöntő zsolozsmával járt föl s alá, kézenfogva kisfiát, kisleányát, s ahol most az édesapám régi helyén új, ifjú pap olvasgat és fiatal, boldog asszony álmodik mosolygó arcvonásokkal az édesanyám helyén... elülről kezdődik az élet himnusza...

Késő este van... a Templom ucca sarkán, a régi Sabarics-kávéházban valami borongó, fájdalmasütemű román nóta pendül a cimbalom húrjain... Benn, a hátsó kis szobában nem olvassa többé a Presse-t az öreg úr, az öreg zsidó pap.

Késő este van... indul már a vonatom... A bánáti ingoványokban ezerhangú békakórus énekel a csöndes táj fölött mélabúsan... a hold ezüstkék sugárecsettellel festi be a messze rónaságot, a délvidéki lapályok álomban pihenő tengerét. Nagy távolságból, elhalóan, édes melódiával zeng a gyereknóta: Ispiláng, ispiláng... ispilángi rózsa... Isten veled ifjúság! ifjúságom városa! Isten veletek... ispiláng, ispiláng, ispilángi rózsa...

Herzl anyja. *Herzl's Mutter* Patai József *Herzl*-könyvéből

NYIRI TIBOR: BÜNHÖDÉS HARMADÍZIGLEN

Nagyon rokonszenves arca volt és igen megnyerően tudott mosolyogni. Most is, hogy ott ült a hatalmas vállalat igazgatójának íróasztala mellett, a reklámfőnök szóözönében, vonzón derűs és behízeltgően figyelmes volt az arca. Tudta, hogy ez a szerencsés adottsága, a játékká kopott megejtő arckifejezés hozzásegíti a sikerhez. A sikerre pedig halaszthatatlanul szüksége volt. Két éve élt egyik napról a másikra és az állandósult bizonytalanság már egyetlen vagyont, a rokonszenves mosollyal ötvözött, figyelmes arckifejezést is felőrléssel fenyegette. Helyzete ellen lobogó lázongása énjének egy fékezhetetlenül durva rétegét forralta életre. Arcizmait most már maradék erejével kormányozta.

— Elhozza Somkuthy tanár nyilatkozatát, — haddarta a reklámfőnök az álmosan hallgató igazgatóra pislogva. — Már küldtünk neki árumintát kísérletezéshez és azt hiszi, hogy pénzt is kap. A nyilatkozatot irassa alá vele.

A fiatalember megértően bölintott és boldog szorongással gondolta, hogy egy időre vége a gondoknak.

— A maga beszédjéből — folytatta tudását csillogtatóan a kövér férfi —, Somkuthynak azt kell éreznie, hogy maga biztosra ment hozzá, mert tudomása van arról, hogy a nyilatkozatot utólag fejedelmileg honorálja a vállalat. Néhány minta-kifejezést mondott, majd megjegyezte: — Remélem, sikerülni fog.

— Feltétlenül, — buggyant a fiatalember szájából, majd őszintévé játszott hangon elszólta magát: — Az ön magyarázata után játék az egész.

A reklámfőnök középső tokája enyhén elpirult, szeme leselkedően az igazgatóra ugrott, majd fejét szemlélően oldalra hajtotta és így szólt:

— Elférne nálunk egy friss erő. Maga értelmesnek látszik, jó megjelenése van, a modora kitűnő, beszélni is tud, no és remélem, nem zsidó?! Mert abból már vagyunk elegenden.

A fiatalember évek óta csak azt tudta magáról, hogy éhes. A váratlan kérdés meglepte ugyan, de szinte önműködő arcidegei elpalástolták zavarát.

— Nem azért mondom — szólott a kellő pillanatban megtalálva a helyes választ —, de azt hiszem, nem úgy nézek ki.

Az álmosan hallgató igazgató felderülten fordult a reklámfőnökhöz:

— Tényleg magára férne egy kis segítség. Persze a külső munkáknál.

A másik tokáján elhalványodott a pír és csökkent elragadatással helyeselt:

— Úgy van. Nagyon kedves lenne igazgató úrtól — ám széles mosolya tiltakozás volt a faji együttérzés gyanúja ellen.

A fiatalember felállt, az igazgató kezét nyújtott neki, a reklámfőnök már meg is hajolt előtte, ő pedig elment.

Az első pillanatban jóleső érzés töltötte be: Végre révbe ért. Itt volt az ideje! A következő másodpercben már a jövője berendezéséhez fogott. Éppen egy csinos kis kétülékes autónál tartott, amikor észébe ju-

tott a reklámfőnök. A fajtám, — gondolta és ajkbiggyesztve mosolygott. Aztán enyhén, mint egy figyelmeztető, enyhe legyintésre induló kéz láttán, összeszorult a szíve:

— És ha megtudják?!

Megállt és rémületté növekedő riadtsággal maga elé meredt:

— Ha megtudják! Jó ég!

Felkelő tudata rávilágított gazos bensőjének a legutóbbi vak pillanat sötétjében sarjadt új dudvájára, melyből szokaltanul fojtogató érzések gomolyogtak.

— Ki kellene keresztelkednem, — jutott eszébe, ám a kézenfekvő ötletet elsodorták a nyomában áradó gondolatok: — Pletykaáradat indulna meg. Mindenki arról beszélne, hogy áttértem egy állásért. Feltétlenül fülébe jutna az igazgatónak is. És megtudná a reklámfőnök. — Egy pillanatig maga előtt látta a kövér embert, amint gúnyos mosolyával azt mondja: — No, te is olyan büdös zsidó vagy mint én! A reklámfőnökről ugyanis messziről lerítt, hogy ha egy milliója lenne, menten kibuggyanna belőle önmaga ellen is érzett antiszemitizmusa.

— Meg fogják tudni! — szakította meg a pocsolás területeken kószáló képzeletét. — Megtudják! — És már nem is az bántotta, hogy a kilátásba helyezett állásnak vége, hanem szégyelte magát. Először csak a hazugság szégyenét érezte és egyszerre úgy érezte magát, mint aki sok szerelem után először jut oda, hogy alkudozzon a csókjáról. Sírni szeretett volna. Nem gondolta ő magáról, hogy jó zsidó, még azt sem, hogy zsidó. Csak most, hogy le kellett tagadnia, vette észre, hogy akaratlanul hord valami nem kívánatosat, de ami hozzátartozik, mint a négerhez a színe. Nem faji büszkeségét bántották meg, hanem egy születési hibát vetettek szemére, amin lényegében nem tudott változtatni.

Görnyedten baktatott. Ha nem lett volna olyan fásult, most úgy látta volna, hogy mindenki őt nézi, mindenki tőle undorodik. Ez a kényszerképzet azonban csak határozatlan sejtésig fejlődött ki benne. Élete felét odaadta volna, ha elmúlt álommal semmisítheti zsidó voltát. Zokogás kerekedett benne: Meg fogják tudni, talán már meg is tudták. Vége mindennek! Nincs állás! Nincs pillanatnyi segítség! Nem mehet vissza, hogy megtudja, mi történt. Nincs semmi számára, mert lehazudott valamit, ami csak mások részére van benne, amiből eddig még csak pillanatnyi nyugalma sem volt. Semmije nincs, még mártíromsággal sem vigasztalhatja magát, mert amiért baj érte, azt nem érzi mártíromságra érdemesnek.

Mikor ideért, megállt. Rájött, hogy minden mentve lenne, ha a hazugság szégyenén és a hazugság következményei miatt való bánkódáson túl fájdalmat tudna érezni. Ha lelkiismeretfurdalásai lennének, ha tagadásával megtagadott volna valami fájdalmas hitet és most vezekelhetne a megtagadott hit parancsai szerint, ha nem lenne számára üres és jelentéktelen formáság balsorsa oka.

Azt érezte, hogy minden rendben lenne, ha nemcsak személyazonossági adatot jelentene a bejelentőlapján, hogy „izr.“

De az volt és nem írhatott volna helyébe semmit. Sem azt, hogy katolikus, sem azt, hogy buddhista, sem azt, hogy anarchista. Semmi nem volt. Egy éhes ember volt, akit a csorda-félelem tartott féken, aki nem hitt és nem tagadott. Egy éhes ember volt, aki enni akart és aki ha jóllakik, nem tud mihez kezdeni.

Fájt ez, de nem érezte magát bűnösnek emiatt. Az apja jutott eszébe, aki ott a messzi vidéki városkában most is biztosan meg nem értett imaszavakat mormol a szerencséért és aki a fertőző beetséget is csodarábbik ráolvasásával akarta meggyógyítani. Most gyűlölte őt és gyűlölte az anyját is, aki azzal a fenyegetéssel kényszerítette rá reggelenként az imaszíjakat, hogy bepanaszolja apjának.

Gyűlölt mindenkit, de különösen önmagát gyűlölte, amiért olyan gyöngé, olyan korcs, hogy nem fut be az első templomba, vagy az első paphoz elsírni, eljajveszékeldni hittelen, meggyőződéstelen hitetlenségét és vérnélküli, gyáva, sötét babonásságát, egész gyökértelenségét, amellyel másod- és harmadiziglen bűnhődött. Megbénultan állt. Dél volt. Az ucca zajlott. Am ő nem látott semmit és senkit, csak bensője vonaglott. Bensője: egy égő, üszkös seb.

Várnai Zseni: A csillagok között boldogtalan

Az Otthon írók körének verspályázatán
Halmos Izor-díjat, 25 aranyat nyert költemény

Uram, a föld nagyon boldogtalan,
pedig ezüstös, fénylő holdja van,
fölötte égő napszemed ragyog,
útját porozzák dús csillagrajok.
Atdad az idő óceán ölén
keringő útja végtelen körén,
amint az űrben száguld szüntelen:
sorsa örök megújhodás legyen.
Tavasza nyár, majd őszre tél terül
s az ifjú szépség zöldje pelyhesül,
mikor szemedből harmatoz a fény
s élet terhesül tavaszi ölén.

Nincs több ily ékes csilaggyermeked.
Világgúró csodás művészked
remekbe mesterművet ötvözött
s a bolygó égi vándorok között
e földre vésted önnön képedet.
Fölébe szóttél kék mennyszőnyeget
s az űr fagyától, hogy megóvjad őt,
melengeted, mint édes csecsemőt,
a hold tejét szájába csorgatod,
s játéktallérnak adtad a napot.

Uram, a föld mégis boldogtalan!
Csillagja, holdja, napja hasztalan.
Hiába kincse dús, teméntelen,
elfogyhatatlan és oly végtelen,
mint végtelen világod és kegyed.

Adtál néki fönséges életet:
embernek hívják és a napba néz,
benn teljesül a nagy örök, egész
s minden teremtetett állatod közül
a gondolat szárnyán csak ő röpül,
mert szűk határ e földi tér neki,
saslelke már a végtelent szeli.

És ő, az ember is boldogtalan!
Szívében Káin izzó vére van.
És űz e vér és ölni kényszerít,
a földanya tündöklő téreit,
hol tűnt édened visszfénye ragyog,
szennyezik égő, vad vérfolyamok
és hull a könny és hull a véreső,
a föld olyan, mint bolygó temető
és szégyenével izzón úgy rohan,
a csillagok között, boldogtalan!

Uram segíts! Egy zengő porszemed:
e bús planétán sarjadt gyermeked
a földi kínról éneket dalol
s szived, ha egyszer majd fölénkhajol.
meghallja, hogy e hang hogy sír, remeg.
S mikor milliárd mécsesed rezeg,
az árva szó színed elé suhan:
boldogtalan e csillagod, Uram!

Herzl a Szináj-sivatagban — Herzl in der Wüste
Dr. A. Schwadron autográf- és fényképgyűjteménye a jeruzsálemi
héber egyetem könyvtárában (Patai József Herzl-könyvéből)

DR. GROZINGER M. JÓZSEF: A MODERN HÉBER FILOZÓFIAI IRODALOM

A filozófiai eszmélés rendszerint a szellemi élet fejlődési vonalának közepén szokott jelentkezni. Legelején a költészet, festészet és szobrászat áll, később kezdődnek a természettudományi megfigyelések és a fejlődés középpontjában következik a filozófia mindent átfogó összegezése. Homeros megelőzte Demokritost és Aristoteles az egész görög szellemiség szintézise. Dante és Petrarca után léphetett csak fel Giordano Bruno. Locke és Hume jóval Shakespeare után következtek. Rousseau és Voltaire csak Corneille, Racine és Molière után jöhettek; Taine, Guyean és Bergson pedig Lamartine és Victor Hugo után jelentkeztek. A mai német filozófia sokrétű irányait ugyanannyi költői irány előzte meg. A modern héber filozófiai irodalom keletkezése előtt énekelt J. L. Gordon.

A modern héber filozófiai irodalom egy régi irodalmi tradíció folytatása (L. Josef Heller, Die Philosophie in der modern hebraeischen Literatur, Kantstudien, Band XXXIV. Heft ½). A középkorban keletkeztek már részben eredeti héber vallásfilozófiai művek, részben arab filozófiai művek héber fordításai. A XVI. századtól Mendelssohnig és Krochmalig stagnáció állott be. De úgy a középkori, mint a krochmali héber nyelvű filozófia magán hordja a kísérletezés bélyegét és mesterkéltséget és erőltetett kifejezőmódja miatt nem volt képes érdeklődést kelteni. Csak a múlt század 80-as és 90-es éveiben, a héber nyelv renaissance kezdetén, állt be némi változás ezen a téren. S. Rubin lefordítja Spinoza Etikáját héberre és több héber értekezést ír Spinozáról. Ph. Mises egy héber nyelvű újabbkori filozófiai történetet ad ki.

A XX. század már egész modern terminológiai apparátussal műveli a héber filozófiai irodalmat. Kantianizmus, pozitivizmus, spencerianizmus, marxizmus és nietzscheanizmus visszhangra találnak David Neumark, Achad Haam, Berditschevski, Klausner, stb. héber írásaiban. A Hachiloch, Haolam, Hatekufa, Hatoren. Hamiklat című folyóiratokban számos filozófiai tanulmány lát napvilágot és elősegítik a modern héber filozófiai terminológia keletkezését. Ugyanezt a célt szolgálják a héber nyelvű pedagógiai és pszichológiai folyóiratok is.

A különböző folyóiratokban megjelent héber filozófiai

tanulmányok mellett sok önálló könyv és dolgozat is dokumentálja a héber nyelvű filozófia életerejét. D. Neumark héber nyelven írt az újkantianizmusról, Cohen vallásfilozófiájáról, az akaratszabadságról stb. Klausner József Kant-ról és Spinozáról írt héber tanulmányokat. R. Seligmann Schopenhauerről, Marxról, Spinozáról, Bergsonról, Cohenről stb. írt. Hugo Bergmann Kantról és több ismeretelméleti kérdéstről ír. H. Zeitlin megírja az optimizmus és pesszimizmus történetét. Benzion Rappoport a „megismerés és realizmus“ címen könyvet ír. Sokolov, az univerzalista író, Spinozáról és koráról értekezik. S Bernfeld megírja a zsidó vallásfilozófia történetét. Federbusch Ijzunim címen adta ki filozófiai értekezéseit.

Az eredeti munkák mellett fordításokban is gazdag a héber filozófiai irodalom. Platon dialógusai közül Tsernikovski lefordította a Symposiont; Z. Diesendruck a Phaedrúst, Kritont, Gorgiaszt; Kaminka Marcus Aurelius önmegfigyeléseit; Glücksohn Vindelband újkori filozófiatörténetét; A. Einhorn Taine művészetfilozófiáját; Bar Tobia Albert Lange „A materializmus története“ c. könyvét; Scheinbaum Jerusalem „Bevezetését a filozófiába“; Turov Ribot „Teremtő fantáziáját“. Lefordították A. Müller, Herbert Spencer, Bergson, Freud, B. Russel egyes műveit stb.

A héber filozófiai irodalomban különös jelentősége van Jakob Klatzkinak. Klatzkin lefordította Spinoza Etikáját és részletes életrajzot írt Spinozáról. Klatzkin Spinoza-fordítása mintaszerű és az első tudományos héber Spinoza-fordításnak mondható. Erről a fordításról írta Franz Rosenzweig, hogy megközelítette az eredetit. Herman Cohenről írt könyve (amely németül is megjelent) kimerítően tárgyalja a marburgi filozófus gondolatrendszerét. Igen sikerült a preszokratikus fragmentumok szabad fordítása. Hézagpótló Klatzkinak M. Zobel közreműködésével kiadott „Thesaurus philosophicus linguae hebraicae“, amely egy héber filozófiai antológiát és az egész héber filozófiai irodalmat felölelő lexikont tartalmaz. Filozófiai-históriai és terminológiai munkássága mellett Klatzkin rendszeres filozófiát is írt. Említésre méltó a Zutot című gyűjteménye. „Az élet alkonya“ (sekiat hachajim) című könyve pedig az első rendszeres filozófiai mű a modern héber irodalomban.

Gárdos
Aladár
(Budapest):
Herzl-plakett

(Háttérben a
dohány-utcai
templom,
amely mellett
Herzl született

DR. BERNSTEIN BÉLA: A SZENTIRÁS ÉS AZ ÁSATÁSOK

Igazán meglepő az apró részletek egybevágása, épp úgy az Írás csodálatos figyelme, mely elmondja, hogy mikor a fárao hirtelen hivatja Józsefet, hogy az ő álmait is megfejtse, akkor, bármily sürgős a király parancsa, előbb a börtönből előhívott József megnyiratkozik és ruhákat vált, mert bizonyos, hogy az udvari etikett felett örökös papok nagyon ügyeltek erre.

József valóban szerencsésen megfejti a fárao álmát és megmenti az országot az éhség hét esztendejének rettenetes pusztításától. Egy hatalmas sziklatömbön találtak egy hieroglifikus feliratot, melyet *Wilbour*, amerikai tudós lefényképezett és megfejtett. Ez azt mondja a király szavaival: „Bánkódom a trónért és a palota lakóiért. Gyászba borul lelkem a túlnagy szerencsétlenség miatt, mert a Nilus áradása uralkodásom alatt 7 éven át elmaradt. Nagy szükség van gabonában, hiányoznak a zöltségek és minden, ami az élelemre kell.“ Tudjuk ugyan, hogy ez a felirat jóval későbbi, mint József kora, nem is azonosíthatjuk annak tényeivel, de azt mindenesetre bizonyítja, hogy az ilyen súlyos csapás előfordult Egyiptomban és híven emlékeztet a biblia elbeszélésére.

Brugsch ugyan kimutatja, hogy az ilyen szükség ideje ritka volt Egyiptomban, mert rendszeren bőség uralkodott azon az áldott földön, de pl. a 18. dinasztia után való időből van egy sziklasír, melynek tulajdonosa egyik alkirály főtisztviselője és ez azt jelenti feliratában, hogy begyűjtötte az aratást és mikor nagy drágaság következett be, mely sok éven át tartott, akkor ő a városnak a szükség minden évében adott gabonát. Mintha csak a Szentírás jelentését hallanánk József gabonagyűjtéséről, illetve eladásáról.

József tehát bölcsesége jutalmául Egyiptom alkirálya lesz és hivatalba iktatása minden vonásában igazi egyiptomi. A gyűrű, melyet a fárao ujjáról lehúzott és neki átad, nem egyszerű ékszer, de a méltóság jele volt. Százszámra találtak ilyen gyűrűket az ásatásoknál, minden rangú embereknél. A *rebid*, egyiptomi szó, a *nyaklánc*, melyet József kapott, minden egyiptomi főúrnak elengedhetlen dísz volt. Sírokon látni szolgálókat, akik uruknak ruháit tartják, az első ezek között az, aki a nyakláncot fogja. Találtak egy képet, amelyen III. Amenophis király a trónon ül, előtte Chaemba, az ő kegyence, felügyelője az egész királyság gabonaraktárának, akinek nyakára egy udvari tisztviselő a nyakláncot erősíti és aki egyedül nem hajol meg a király előtt, mikor mind a többi azt teszi.

József tehát elérte ifjúkori álmait, uralkodott Egyiptomban és azt a boldogságot is elérte, hogy felismerve testvéreit, elhozzatja atyját és egész családját Egyiptomba; amint nem is volt oly ritka esemény, hogy semita letelepülők jönnek a termékeny országba, amint ezt képeken látjuk. József egész családját, hogy közel legyen hozzá, Gósen tartományában telepíti meg. Ezt a tartományt nem hiába nevezi az Írás „az ország legjavának“, mert mint *Vigoureux*, *La Bible et les Découvertes modernes* művében elragad-

tatással állapítja meg, valóban csodálatos földrész volt ez: „Az ég felette a legfénylőbb azur, tiszta és ragyogó, atmoszférája tökéletes átlátszóságú; a napnak sugarai az egész vidéket majd arany, majd rózsaszínre festik. E kiváltságos tartomány fái örökzöldek, a legtöbb évenként többször virágzik és hoz gyümölcsöt. Ha a Nilus visszatér medrébe, akkor itt csodálatos gyorsasággal és erővel fejlődik mindenféle hasznos növény. Búza, árpa, tengeri, tönköly, bab, lencse, borsó, kender, len, hagyma, tök, uborka, dinnye és papyrusznövény felhasad és gyümölcsöt terem, mintha egymással versenyeznének.“

Ugyebár, ezek után megértjük, hogy őseink, mikor ez áldott földről a sivár pusztába jutottak, ahol minden hiányzott, visszavágyódtak oda és nem csak az egyiptomi húsos fazekakat emlegették, de az uborkát, dinnyét és hagymát is, mely ott bámulatos mennyiségben és minőségben állott rendelkezésükre. (Num. 11. 5.) Izráel fiai tehát boldogan és megelégedetten élhettek Gósen tartományában, ahol nem csak pásztorkodással foglalkoztak, hanem földműveléssel is, amint az Írás mutatja (Deut. 11. 10.), mikor Kánaánt jellemzi így: „Az az ország, ahova te bemész, hogy elfoglaljad, az nem olyan, mint Egyiptom országa, ahonnan kijöttetek, ahol bevetted a magot és megöntözted lábaddal, mint a zöltséges kertet.“ Vagyis lábbal hajtották őseink a kereket, mely a vizet szállította a Nilusból vagy víztartókból az általuk bevetett földre. És ami őseink kultúrállapotát Egyiptomban illeti, bizonyos, hogy a fajrokon hyksosok színvonalát legalább is elérték és foglalkoztak iparral is, különösen agyagedények készítésével. Nem kétséges, hogy egyes törzsek az írástudásban is kitűntek, amint az a törzseknek Jákob áldásában való jellemzéséből is kiviláglik.

Izráel fiai haladtak ezek szerint minden téren és kifejtették tehetségüket, bizonyára nem az ország kárára. De hát az emberek halandók. Jákob ősatyánk meghalt Egyiptomban, azzal a végrendelettel, hogy fiai vigyék el tetemét a Machpéla barlangjába, Hebronba. József tehát kiadja a parancsot az orvosoknak, balzsamozzák be atyja holttestét, amit meg is tesznek. Tudjuk, hogy az egyiptomi orvosok ebben mesterek voltak, amint a többezeréves múmiák bizonyítják. Oly jól bepölyázták, hisz egy múmián 5000 méter vászonzalagot mértek le a tudósok, hogy sértetlenül megmaradt a tetem korunkig.

Csodálatos az Írás pontossága, ami csak a mélyen kutatóknak tűnik fel, de nem a felületes olvasónak. Mikor József el akarja szállítani édesatyját palesztinai sírjába, nem jelentkezik kihallgatásra a fáraónál, mint azt gondolnánk, hanem megkéri az udvari tiszteket, hogy közvetítsék az ő kérelmét a királynál. Miért? Mert Egyiptomban a mély gyász alatt nem volt szabad a gyászolónak nyilvánosan mutatkoznia, külsején is meg kellett látszani a gyász jeleinek, amelyek nem engedték, hogy József személyesen jelenjék meg a fáraó előtt.

(Befejezés a jövő számban)

STRAUSZ ADOLF: A LIVORNÓI ZSIDÓ MUZEUM

Röviden ismertetem ezt a gyönyörű intézményt, melyet minden vasárnap délelőtt nagy érdeklődéssel keres fel a livornói közönség valláskülönbség nélkül. Egyszeri látásra nem igen lehet megfelelő leírást adni és így felhasználom azt a tanulmányt, amelyet a város által kiadott folyóiratban *dr. Alfredo Toaff főrabbi írt*. A hivatalos folyóirat címe: „*Liburni Civitas*” — *Rassegna di attività municipale* — a *Cura del Comune di Livorno*.

A múzeum méltó elhelyezésére és a nyilvánosság számára való kiállításra azt a két földszinti termet választották a zsinagóga épületében, ahol 1808. előtt a polgári és bűnügyekben ítélező zsidó bíróság székhelye volt. Ekkor szűnt meg ugyanis az a privilégium, hogy

a zsidók vallási ügyekben a saját törvényeik szerint ítélezhessenek. Ezen törvényszéknek öt tagja a *Zsidó Nemzet Massárjai*, a hitközség fejei voltak, akiknek három rabbi segédkezett. Ezek évenként váltották fel egymást. Valóban a nagyobbik teremben, a két ajtó fölött, amelyik közül az egyik ma üvegszekrényre van átalakítva ezüst tárgyak részére, még ma is olvashatók a kőbevésett felírások: „*Audientia e Archivio*” (tárgyalóterem és irattár). Ezek a helyiségek az *Elia Benamozegh* nevét viselő térre nyílnak.

Közvetlenül a múzeum két terméhez csatlakozik a híres Talmud Tora régi székhelye, amelynek könyvtárát még ma is őrzik a szekrények. Ezen intézményt a XV. század végén alapították. Ez az a főiskola, amelyben sok tudóst képeztek ki és ahol a legnagyobb rabbitekintélyek vitáztak, ahol a XVII. és XVIII. század legsúlyosabb problémáit fejtegették, amelyek a zsidó világot foglalkoztatták. Így *Hizkijá De Silva*, *Jakob Sasportas*, *Joseph Ergas*, *David Nieto*, *Malachi Coen*, *Ch. J. D. Azulai*, a híres „*Chida*”. Mellette a „*Baale Teshubah*” testvérközösség tulajdonát képező 1694-ben alakított kis imaház, amely nyilvános, napi előadásával a zsidó kultúrát terjesztette.

A két termet hollandiai, fémötvözetből készült XVII. századbeli gyertyacsillárok világítják meg. A középső, nagyobbik az 1789-es dátumot és *Mose Aghib* nevét viseli, aki oratórium céljára ajándékozta, az ornamentumok szépsége és nagyvonalúsága, de finomsága miatt is rendkívül becses.

Az első teremben említésre méltók: egy nagy, fémötvözetből készült, művészi ötvösmunkával kidolgozott és cizellált csillár. Együtt mentetett meg a Tóra-tekerccsekkel és a monumentális Árónnal fából készítve, amely ma is a zsinagóga egyik legbecsesebb ornamentuma. Megmentésük a Portugáliából való üldözések elől menekülő *Marranok* nevéhez fűződik és a XVI. század végére esik. Négy karja van és olajjal való világításra szolgál. Törzsük és a dekoráció mind alapjukon, mind a csúcsokban oroszlán formájára van kiképezve. Ez *Juda* törzsének és uralkodásának szimbóluma, amelyet tiszteletben tartottak mint díszítő motívumot, mint nemesi címert a szefard zsidók, akik Spanyolországból és Portugáliából származtak.

Említésre méltó a „*channucoth*”-gyűjtemény. Ezüstből, bronzból és más ötvözetből. A legrégebbi, a XVII. századból való, ezüstből készült és a „*Baalé Teshubah*” testvérközösség tulajdona volt. Finom ötvösmunka, elegáns vonalakban, kicsipkézett szélekkel, egészben harmonikus és kecses. Egy kicsiny finom művű, fából készült asztalkára helyezték, amelynek aranyozott szélei vannak, a lapjában fémtáblácska van bevéssve a testvérközösség betűivel: héber *B.* és *T.*

Egy másik nyolckarú gyertyatartó alakjában pompázik, amelynek közepéből előrehajolva egy kilencedik kar nyúlik ki, masszív fémötvözetből készült. Háromlábú alakban végződik, a gránátalma rajzával díszítve. A XVIII. század végének munkája. A *Comendator* *Giuseppe Pardo Roques* régi spanyol ne-

Régi frigyláda-függöny a livornói zsidó templomból

Tóradisz

Régi házasságlevél „Kethbul“ a livornói zsidó múzeumban

Heiratsbrief im Besitze des jüdischen Museums in Livorno

Rimonim

Fönt Ádám és Éva a kígyóval, alatta a Tóradás és a mannahullás, köröskörül a csillagképek, lent Jákob álma és harca az angyallal

mes család leszármazottainak a tulajdonában volt és Velencéből származik.

Ugyanabban a teremben volt elhelyezve egy diófából készült XVI. századbeli pad öt ülőhellyel. Régi képlenyomatokban, amelyek a zsinagógát ábrázolják, a Tebah (az előimádkozó pulpitusa) előtt látjuk e díszpadot, ami azt mutatja, hogy ott volt a Massariak díszhelye. A múlt században eltávolították onnan, amikor az öt Massarit három adminisztrátor váltotta fel. A terem támlásszékei a Moar Abetulot (kiejtésünk szerint: „mohar habeszuloth“, azaz „hajadonok hozománya“) testvérközösség régi székhelyéről származnak. A díszpadot élénk színekben pompázó, kézi-szövésű huzat borítja.

Érdekes, hogy a köznép e huzat hímzését magyar öltésnek „punto unghero“ névvel jelzi. Olyan tarkaszínes, mint a kalotaszegi hímzés. Vagy Magyarországból került ide, vagy magyarok készítették Livornóban. Ebben az időben több dolog kapcsolódott egybe a magyar névbe. A livornói aranyérmék a

következő felírása van: COSMUS. III. D. G. MAGNUS. DUX. ETRURIAE. AD. BONITAM. AURICL. HUNGARICI. 1691. Az M. A. monogrammal átszőtt védőhuzat is, amely brokátból készült, ugyane korból származik.

A falakat történelmi eseményeket és személyiségeket ábrázoló képek foglalják el, családfák, zsidó családok nemesi címerei, miniatűr rajzokkal és bibliai idézetekkel, továbbá metszetek, amelyek a zsinagógát a XVIII. századból ábrázolják. A livornói zsinagóga, amelynek eredete a XVII. század elejére nyúlik vissza, nem született mingyárt a maga fenséges arányaiban, ahogyan ma ismerjük, hanem több alkalommal végrehajtott tökéletesítések és gondos, dekoratív belső fejlődés végső eredménye. Így többek között 1742-ben létesítették a Frigyszekrényt, a páratlan szépségű Aron Hakódest, azután a mai pompázatos szószéket, a Tebáht. 1789-ben képezték ki a gipszfigurákkal és stukkókkal díszített új mennyezetet is. Egy livornói művész, Omobono Roselli, rézkarcot

készített a zsinagóga interiőrjéről és azt „az igen különleges érdemű és tiszteletreméltó Massari uraknak” dedikálta.

A második teremben, amely jóval tágasabb az elsőnél, szekrényekben és vitrinekben ezüstneműek, szövetek, pergamenek és könyvek vannak külön-külön csoportosítva. A fal mellett egy vitrin majdnem kizárólag azon ezüstneműek számára van fentartva, melyek a „Moar Abetulot” testvérközösség tulajdonát képezték. Ezt a testvérközösséget 1644-ben alapították, évenkénti sorsolások útján hozományjádékokat osztogatott fiatal livornói zsidófőnök részére. Gondoskodott a zsinagóga restaurálásáról és művészi színvonalának emeléséről is, amelynek gazdag és művészi kivitelben készült kegyzsereket ajándékozott. A második női karzat felépítése 1789-ben majdnem teljesen a testvérközösség költségére történt. Ezen érdemek fejében megengedték, hogy üléseit a zsinagóga egyik helyiségében tartsa, továbbá, hogy egyszer évente, a Peszah félünnepeiben gyülekezessen magában a templomban. Ezen gyűlésen, miután egy rabbi, akit az

A „Baále-Tesuva” vezeklők chanukai menorája a livornói zsidó muzeumban
Chanuka Menora der „Büssenden” Gemeinde im jüdischen Museum von Livorno

előjárók delegáltak, a tagokhoz vallásos beszédet intézett, *kisorsolták a hozományokat.*

Ezekben a gyűléseken a testvérközösség vezetői a díszhelyeken ültek, míg előttük az asztalon az ezüstneműek csillogtak: kalamárisok, választási urnák, finomművű és szépveretű dísztányérok, amelyeket ma a múzeumban csodálunk, közepükön koszorúdíszítéses címerrel, amelyből az érdemes társaság jelvénye, sudár pálma emelkedik ki.

Az ezüst kegyzserek megőrzésére szánt vitrinek telve vannak koszorúdíszítéses *Rimmonim*mal, gránátokkal. Különösen Rimmonimból minden változat és minden méret képviselve van, itáliai és orientális stílus egyaránt, minden formájú csengetyűkkel teleaggatva, a törvénytáblát ábrázoló rajzokkal ékesítve. A Szentély ruhafelszerelése, a papiruhák részben ezüsttel vannak díszítve, részben arany hímzéstől ékesek. *Van itt annyi anyag, hogy könnyűszerrel tanulmányozhatnák az aranyművészet és ötvösművészet fejlődéstörténetét a három utolsó évszázad folyamán.* A „Moar Abetulot” két, bár legkülönbözőbb formájú, de legfinomabb kivitelű tárggyal mutatja be a maga gazdagságát: mind a kettő a XVI. századból való. A nagyobbik oszlopocska alakú, amely virágsokorban végződik, súlyra is igen tekintélyes.

A rajz változatossága szempontjából is eredetiek azok az értékes szövetek, hímzések és kelmék, amelyek közül egyesek keretekbe feszítve függnék a falakon, mások vitrinekben és szekrényekben vannak felhalmozva. Szerepelnek itt brokátok, damasztok, bársonyok, mindmegannyi kéziszővés, graciózus munka, csodálatos hatású. Némelyek a XVI. századból származnak. Egy Mappoh már az 1745-ös dátumot viseli skarlátpiros atlaszból; a „Ziviath bene’ Atereth tiphereth” imaháznak felszereléséhez tartozott, *csupa aranyhímzés*; közepében a Leviták címerét látni; a papoknak vizet töltő kezét, az áldásosztás előtt. Egy másik kisebb, a XVII. századból, zöld bársonyból két derékszögű csúcsból alkotva, amelyek finom és sűrű aranyhímzésben futnak egybe keret formában és mindegyikből egy-egy hímzett címer emelkedik ki. Az egyik koszorúban oroszlánt ábrázol égő tömjénfüstölővel felemelt mancsai között, a másik koszorúban a két hátsó lábán ágaskodó oroszlán van, amely lábaival kálászt tart.

A *Ketubothok* (házassági szerződések) pergamenre írva felvilágosítást nyújtanak a XVI. és XVII. századbeli livornói zsidók életének és művészetének számos mozzanatáról. Egészen magasrendű művészet ez, feltárva a fényűzést és nagyvonalúságot, amelyet minden a kultúrára, vagy a vallásra vonatkozó megnyilatkozásaikban mindenkor kifejtettek. Vajjon zsidók voltak-e ezek a művészek, akik e szépségeket alkották? Nem tudjuk. De az újból és újból visszatérő közös motívumok arra mutatnak, hogy olyan mesterek művei, akik specializálódtak e nemben.

A stílus néhány kivételtől eltekintve majdnem mindig ugyanaz. A lap két hasábra oszlik; az elsőben az aktust a törvényesen kötelező formában írják meg. A másodikban az etnográfiai szempontból igen érdekes és értékes különleges feltételeket, amelyeket a rabbi-

nusi szokásjog megtűr, a szerződés különleges kikötéseit. Uralkodó itt az állatöv tizenkét jegyének ábrázolása, a törvénytáblák, kerubinok alakjai, a hétágú gyertyatartó és a jeruzsálemi Szentély más rekvizitumai, sőt magának a Szentélynek ábrázolása vagy a családi címer, ha volt ilyen. Gazdagabban díszítettekben a négy évszak szimbólumával, bibliai történetek epizódjaival és bibliai idézetekkel találkozunk. Sőt van eset rá, hogy az egész okiratot bibliai versek idézetei keretezik be, amelyek bizonyos, a jegyeseknek szerencsét ígérő körülményekre utalnak. Egyiken, amely az 1726. évből származik és amely a híres *De Medina*-család tulajdonát képezi, a fentemlített összes elemek együtt fordulnak elő. Érdekesekek és jellegzetesek ennek felsőrészében a *földi paradicsom Ádámmal és Évával, az élet fája a kísértő kígyóval.*

A zsidó typografizálást illetőleg a mult századokban különös tekintettel voltak a helyi termékekre. Livornóban a zsidó betűkkel való nyomtatást 1650-ben kezdték, pontosan hat évvel a könyvnyomtatás művészetének a városban való meghonosítása után. *Iedidja Gabbai* könyvprésein, aki Smyrnából jött, hogy itt telepedjen meg, jelentősek a nagy körültekintéssel és olvasható, tiszta nyomásban kiadott művek. A kiadványok címlapjukon a Mediciek címerét viselik és ezt a felírást: „*Ferdinando de Medici nagyherceg, a mi Urunk uralkodása alatt.*“

Egy Haggada is van itt a husvéti vacsora rituáléjáról kézzel írva és illusztrálva. Venéziából hozták 1734-ben. A rajzok ugyanazok, mint amelyeket rézmetszetben találunk az 1712-ben Amsterdamban Selomo Proops által közreadott Haggadában: ámde ha másolat is, említésre méltó, írásának tisztasága, elegáns volta és figuráinak lelkiismertes kivitelével.

Történelmi becse azonban magasabb a művészi értékénél egy kézírásos pergamen-kötetnek, amely címlapján díszített, ciradás keretben a Mediciek címerét mutatja a következő felírással: „*Előjogok és engedélyezett kegyek a „Zsidó Nemzet“ számára III. Ferdinand Toscana nagyhercegétől, Anno M.D.X.C.III.*“

Hivatalos másolata ez a nagyhercegi reskriptumoknak, amelyek következtében, mondja Toaff főrabbi, a zsidók Livornóban nyugodalmat és prosperitást élveztek, irígylésreméltón és irigyelve. A kötet 1593-ban jelent meg, a híres Livorninával kezdődik, amelyben felszólítják a Marranokat, hogy jöjjenek minden félelem nélkül Livornóba. Teljes biztonságot garantálnak nekik. És jöttek és nyomukban új élet és jólét fejlődött úgyannyira, hogy Ferdinando fejedelem 1605-ben Livornót városi címmel ruházta fel.

Somlyó Zoltán: *A pap*

Kiss Arnoldnak
jubileumára szeretettel

*Be irigyeltem sokszor Őt: a rabbit,
magasan állva köztünk, oszlopul...
Fehér kezét áldóan fölemelve
az isteni szent igékkel betelve
szívében megingathatatlanul...*

*Be irigyeltem Őt: zsidók zsidóját,
ki néma szájjal is fennen beszél;
Sötét papi ruhája leng utána,
mint örök árnyék az örökös lángba,
melyet örökkön fújdogál a szél...*

*És most csöndesen és szelíd szavakkal
ünneplem Őt, a jó szelíd papot.
Ki emberen túl is hiszi a békét,
igazak álmát, lelkek menedékét —
s felhők mögött is látja a napot...*

*Mert fényben él, örökös napsütésben
s lelkében mindünk szent fájdalma ég...
Papom: imádkozz értünk, hogy a tiszta
lélek derűjét nyerjük újra vissza
és nyitva légyen előttünk az Eg...*

S'BI HAR-ZAHAB: L'SÓN DORÉNU. (Nemzedékünk nyelve, Tel-Aviv.) Ez a könyv kritikai tanulmányokat tartalmaz azokról a jelenségekről, amelyek a héber nyelvben mutatkoznak az utolsó évtizedekben, amióta újra élővé lett. Komoly nyelvészeti tudással fogja meg a nehéz nyelvtani kérdéseket és helyes érzékkel mutat rá az igazi megoldásra. A könyv megrendelhető a szerzőnél: Tel-Aviv. P. O. B. 206 Ára 150 mil.

A hajdani előljárók padja a livornói zsidó templomban

LAKATOS LÁSZLÓ: ARTHUR SCHNITZLER, A ZSIDÓ

Arthur Schnitzler zsidó volt. A legnagyobb oszt-rák költő, az utólérhetetlenül finom stilisztika, ez a páratlan lélekrajzoló, emberek, hangulatok, lelkiállapotok mesteri ösmerője zsidó volt. Schnitzler zsidó volt. De nemcsak a születés véletlenénél. Schnitzler zsidó volt művészetében is. És amikor ezt leírjuk, akkor elsősorban nagy regényére gondolunk, amely oeuvrejében szinte egyedül áll. Ennek a regénynek a címe: *Der Weg ins Freie*.

Ez a regény négyszázhatvan oldalon, Schnitzlernek terjedelemre nézve legnagyobb opusa és műveinek amaz ötven százaléka közé számít, amely öt túl fogja élni. Amit nem azért mondunk, csakhogy éppen mondjunk valamit. „*Der Weg ins Freie*“ valamenynyire máris levizsgázott a halhatatlanságból. Hiszen huszonöt év múlt el megjelenése óta, egy negyedszázad, de olyan negyedszázad, amely alatt több történt, mint máskor századok alatt. Megváltozott az ízlés, az érdeklődési kör, téma és forma. Az irodalom nem is egy forradalmi átalakuláson ment keresztül. Politikai és történelmi események, az átalakult társadalmi és erkölcsi viszonyok, az azóta bekövetkezett műszaki találmányok, a közlekedés újszerűsége és — ami írónál, de főképpen olyan írónál mint Schnitzler volt, sokszorosan számít — az orvostudományok és főként a pszichológia új fölfedezései hihetetlen távolságba vitték a mai olvasót a huszonöt év előtti olvasótól. Nemcsak: ez a negyedszázad — és hangsúlyozottan mondjuk éppen orvostudományi és pszichológiai fölfedezéseivel — rettenetes próbakő lett korábban írott művek számára. Hány könyvet lehet még ma is kézbe venni azok közül, amelyek huszonöt év előtti megjelenésük idején remekműveknek számítottak. „*Der Weg ins Freie*“ túlélte korát, témáját pedig...? Témáját, a régi császári Bécsset embereivel, társadalmával, hanyatlásával, vágyával, egész polgári rococójával egyenesen átmentette a mai idők számára. Aki megegyszer végig akar sétálni a háború előtti Bécs uccáin és terein, ki akarja nyitni szalónjainak ablakait, kezét akar fogni báróival és bankáraival, gyönyörködni akar asszonyaiban és belé akar szeretni lányaiba, az olvassa el Schnitzler műveit. Közöttük elsősorban ezt a regényt, amely nemcsak művészi munkának egyes, hanem emberi cselekedetnek is kiváló teljesítmény.

Mert emlékezésünk és tudomásunk szerint ez az az első regény, amelyben zsidó művész teljes bátorsággal és teljes őszinteséggel mert a zsidókérdéshez nyúl. Ahhoz, ami — a regény huszonöt év előtt jelent meg — akkor tabu volt. Ez a könyv talán az első, amely nem álnyelven beszél, amely nem maszkirozza el zsidó szereplőit, de kimond róluk mindent, ez az első könyv (szépirodalmi írásokról beszélünk) a régi habsburgi monarchiában, amely amikor egy társadalmat bemutat, azt zsidáiban és nem zsidáiban mutatja be, megmondva erről, hogy ez zsidó és a másiktól, hogy az nem zsidó, ahogyan ezt az életben is mindig kimondták és tudták az emberekről és ha a

regényben számít az, hogy valaki zsidó vagy nem zsidó, csak azért számít, mert az életben is számított. (Ott pedig nagyon is számított. Már akkor is számított.)

A „*Der Weg ins Freie*“ hősei...? Hősei? Ennek a regénynek hőse az egész franciscojosephinus bécsi polgári társadalom. Tökéletes keresztmetszetben vonulnak fel előttünk annak a városnak és annak a kornak arisztokratái, katonatisztjei, üzlet- és pénzemberei, tudósai, írói, művészei, gazdagja és (polgári) szegényei szerelmeikkel, gondjaikkal, hiúságukkal, vágyaikkal, sikereikkel, idegességükkel és snobságukkal. Ez az a Bécs volt, amelyben — a század első évtizede — a szociáldemokrácia és a keresztényszocializmus, austromarxizmus és luegerizmus körülbelül kiegyensúlyozták egymást. Ez roppant érdekes korszak volt a bécsi polgári zsidóság számára a polgári szabadelvűség teljes lehanyatlása és Herzl és Nordau művének küzdelmes (eszmei) beérkezettisége korában. Azóta se rajzoltak a zsidóságról (szakmunkákról és propagandairódomról itt nem beszélünk) olyan teljes és egyetemes freskót, mint Schnitzler. Két zsidó családon át mesterien fogja össze az akkor létezett összes polgári zsidó típusokat: az arrivált és asszimilált nagyvállalkozót, a tönkrement kereskedőt, a mánás- és sportkörökbe feltörő zsidó tartalékos ulánustisztet, a mondaine zsidó anyát és lányát, a szocialista intellektuelt (fiatal zsidónő) és a cionistát (fiatal zsidó diák). Antiszemitizmus és cionizmus, kapitalizmus és szocializmus, fanatizmus és tolerancia itt minden érintve van (és nemcsak érintve), a probléma összes szellemi, erkölcsi és anyagi elágazottságában a tökéletes művész tökéletes distanciájából és az igaz ember takaró- és álarcnélküli őszinteségével. Hogy mesteri társadalmi és emberrajz — hiszen Schnitzler-ről van szó —, mondani is fölösleges, de amit benne külön hangsúlyozunk, hogy ez volt az első tisztán szépirodalmi munka, amely fennhangon mert és tudott beszélni olyan dolgokról, amelyekről akkor mindenki csak suttogva beszélt, de fennhangon gondolkozott. Felszabadult és felszabadító gesztus volt, emberi és művészi plusz, amelyet mint erkölcsi teljesítményt túlzás nélkül merünk Herzl és Nordau elhatározó cselekedete mellé helyezni. Mint szépirodalmi pendant-t. Itt említtem meg, hogy Schnitzlert és Herzlt meleg személyi barátság és kölcsönös tisztelet kapcsolták egymáshoz. Patai Józsefnek most megjelent nagy Herzl-könyvében olvasunk erről különösen érdekes dokumentumokat.

Azóta... A *Fräulein Else* költőjének szinte majdnem valamennyi elbeszélő művében találkozunk zsidó poétákkal és zsidó profilokkal ennek a nagy művésznak lágy és mégis éles és világos tónusában. Végig fennhangon beszélt a dolgokról, sose pirult bele abba, hogy zsidó, nem dadogta, mint annyi más zsidó író, nem dadogta körül a témát, ami neki legbelsőbb témája volt. Nem tagadta meg magát és nem tagadta le magát. Nem kertelt, nem ügyeskedett. És mert be-

csületes volt, mert teli tudóval beszélt, mert arról beszélt, amiről tudott és amiről kellett beszélnie, azért szárnyalta túl az ügyeskedőket és az álarcosokat. Nem beszélt félre. A tárgynál maradt. Egy bizonyítékkal több amellet, hogy: a művészet többek közt morális kérdés is. Többek közt? Elsősorban az.

Arthur Schnitzler felszabadult tehetség volt. „Der Weg ins Freie“ nem hideg, nem stilizált remekmű (ezek a remekművek különben sosem remekművek), hanem elsőrendű emberi dokumentum is. És éppen ezért vált egy legelsőrendű művész kezében remekművé. „Der Weg ins Freie“ nemcsak maradandó irodalmi opus, klasszikus érték és értékmérő klasszicitás, hanem emberi lecke is. Példaadó példa. Amelynek művészi és erkölcsi fényében az időkből kiszakadva él és élni fog egy mű és egy művész. Arthur Schnitzler.

UJ KÖNYVEK

MEGJELENT PATAI JÓZSEF HERZL-KÖNYVE

A mai időkben szokatlanul előkelő kiállításban, Herzl nagy emlékéhez méltó keretben jelent meg Patai József Herzl-könyve, a Pro Palesztina Szövetség kiadásában. A könyv méltatására csak legközelebb térünk vissza. Egyelőre annyit jelzünk, hogy ez a könyv, amely *Herzl életének csodálatos regényét, egyéniségének egész misztikumát, valamint*

*Rev. Hechler, a wieni angol követség lelkésze,
Herzl nagy, segítője (Palesztinai felvétel)
Patai József megjelent Herzl-könyvéből*

*Solomon J. Solomon (London): Herzl
Bezalel-muzeum, Jeruzsálem
Ölgemalde im Besitze des Bezalel-Museums in Jerusalem*

a kornak zsidó tükörcképét adja, az idei zsidó könyvtermésnek világviszonylatban is egyik legjelentősebb műve. Az albumalakú mű külön e célra gyártott finom papíron jelent meg, több mint száz illusztrációval, köztük a legtöbb olyan, amely ezúttal jelenik meg először reprodukcióban. A Herzl anyjáról, nagyszüleiről, budapesti életéről és palesztinai útjáról közölt képek teljesen ismeretlenek.

A 368 oldalas mű ára: füzve, kartónborítékban 16 P, díszkötésben 20 pengő. Amatőrkiadás, szerző aláírásával 30 pengő. A „Mult és Jövő“ előfizetőinek 25 százalék kedvezmény. Megrendelhető a „Mult és Jövő“ kiadóhivatalánál, Vilmos császár-ut 34. Telefon: 199—55. A befizetés a mai számunkhoz mellékelt postabefizetési lapon történik.

JAKOB KLATZKIN: OCZAR HAMUNACHIM HAPHILOSOPHIIM. (Thesaurus Pilosophicus, 3. kötet, Eschkol-Verlag, Berlin-Charl. 1928--30.) Jakob Klatzkinnek, a héber filozófia nagymesterének ez a legújabb munkája határkövét jelenti a héber nyelven megnyilatkozó zsidó gondolkodásnak. Nehéz és bizonytalan dolog volt eddig filozófiai munkát héberül megírni. A kész terminusok hiánya zavarba ejtette a legelsőket is. Maga Klatzkin még németül írta meg korábbi műveit (Hermann Cohen, 1921, Krisis und Entscheidung, 1921) és első héber munkája, mely Hermann Cohen filozófiai rendszerét ismerteti (1923) még csupán átdolgozása volt a korábban megjelent németnyelvű műnek. Ezután azonban már csak héberül ír Klatzkin, héberül írja meg nagy tanulmányait Spinozáról és így lassanként kifejlesztte önmaga számára egy bizonyos héber filozófiai terminológiát. Spinoza-fordításánál állította először betűrendes sorba a felhasznált terminusokat, amelyeket egyrészt a régebbi héber bölcsészeti munkákból gyűjtött össze, másrészt azonban ő maga alkotott meg. Ezeket azután hosszú, lelkiismeretes munkával kiegészítette, úgyhogy a kész Thesaurus óriási szókincse több mint két évtizedes munkának ered-

ménye. Az előszóban megjegyzi Klatzkin, hogy ez alatt a hosszú idő alatt előfordult néha az is, hogy egy-egy szónak az eredetét, amely már megvolt neki, újra elvesztette. Így például a *zehuth* = azonosság szót régi kéziratokban fedezte föl, amelyek azután elvesztek. Kettős föladata van az Oczar-nak, írja Klatzkin az előszóban: a multa vonatkozólag, megkönnyíteni a régi héber filozófusok olvasását, melyekben a nyelvi nehézség gyakran több mint a gondolati nehézség és a jövőre vonatkozólag kiterjeszteni a héber nyelv területét, amely éppen ezen a téren oly szegény volt eddig, és visszavinni a köztudatba és közhasználatba olyan régi terminusokat, amelyeket elfelejtettek, vagy amelyek ismeretlenek, mert csak kéziratokban maradtak ránk. Ecélből Klatzkin átkutatta a berlini, breslauer, hamburgi, lipcei, müncheni stb. könyvtárak kézíratait, hogy megmentse a feledés elől a héber filozófiai nyelv bennük lefektetett kifejezéseit. Az előszó végén köszönetet mond Klatzkin dr. M. V. *Zobelnak*, aki résztvett az anyag rendezésében és feldolgozásában és aki értékes útmutatásokkal szolgált neki, különösen a termini arab eredetének felkutatásában. Végezetül még néhány szó a szótár metódusáról. Az alfabétikus sorrendbe szedett héber szavak mellett első sorban azok héber magyarázata áll. Azután zárójelben a német fordítás, azután következik azon mondatok idézete régi filozófiai munkákból, amelyekben a tárgyalt terminus előfordul. Végül utalás a vele összefüggésben álló kifejezésekre. Érdeklődéssel várjuk ennek a nagyjelentőségű munkának negyedik, befejező kötetét, mely az R, S, T betűket, a kiegészítéseket, a Klatzkin által képzett új szavakat és végül az indexet fogja tartalmazni. *Patai Ervin György*

I. S. ZURI: SILTON HAN'SZIUT V'HAVAAD. (A fejedelemség és a tanács uralma, Párizs, 1931.) A héber közjog történetének első köteteként jelent meg ez a hatalmas, 355 oldalas munka, amely a talmud korának közjogával foglalkozik. Alig lehet eléggé méltányolni ennek a nagy műnek az értékét, amely új szempontból, a modern történetkutatás és archeológia felhasználásával tárgyalja a talmud rég letűnt, sokszor meg nem értett korát. Évekig tanulhat valaki talmudot és nem fog még csak homályos képet se kapni az akkori életről, az akkori viszonyokról, ha azonban elolvassa ezt a művet, egyszeribe teljes elevenséggel fog előtte állani a régi palesztinai zsidó helyzet, a héber város, a templom és az a bonyolult keleti élet, melyet az akkori nyugat, Róma hiába igyekezett megfojtani. Ez a kötet tulajdonképpen csak bevezetése az egész nagy műnek, a héber közjog történetének, de magában is kerék egészét képez és méltán vonja magára a zsidó tudósvilág figyelmét és osztatlan elismerését.

S. Bernstein (Paris) : I. S. Zuri a talmudi jogtörténet tudósa

JÜDISCHES JAHRBUCH 1931. (Verlag Jüdisches Jahrbuch, Berlin S. 42, Luisenufer 34.) Nagy, albumalakú könyv ez a berlini Zsidó Évkönyv. Tartalma, amely nem csupán aktuális, hanem értékes a múlt is, öt részre oszlik. Az első rész beszámoló a berlini zsidó hitközség 1930. évi munkásságáról, a hitközség életéről. Csodálkozva kell itt megállapítanunk, hogy a mi szokásainktól eltérőleg, a személyi rész itt csupán a halottakra szorítkozik, az elhunytak fényképei és nekrológok formájában. A második rész az organizációt és egyesületeket tárgyalja, a harmadik a hitközség vezetőségének pusztá felsorolása, a negyedik a németországi zsidó hitközségek névsora és végül az ötödik a németországi zsidó egyesületek munkájáról. Gondot fordítottak a képanyagra is, amely új zsinagóga-épületeket és sportképeket tartalmaz.

ZSOLDOS JENŐ: A BIBLIA, A MIDRAS ÉS A ZSIDÓ MIKES TÖRÖKORSZÁGI LEVELEIBEN. Mint különlenyomat a Magyar Zsidó Szemle 1930—1931-es évfolyamaiból jelent meg Zsoldos Jenőnek új munkája. Zsoldos Jenő, aki komoly, szakavatott és eredménnyel dolgozó kutatója a magyar irodalom zsidó vonatkozásainak, ebben a munkájában Mikes leveleit veszi a beható tanulmányozás bonckése alá és fogalmanként, tárgyanként csoportosítva mutatja be, mennyire hatása alatt állott Mikés a bibliának. Két kisebb, de éppoly kimerítő fejezet kutatja a midrási nyomokat és a zsidó vonatkozásokat Mikes leveleiben. Zsoldos Jenő dolgozatának magyar irodalmi értékét már méltatta Pintér Jenő az „Irodalomtörténet“-ben, mi pedig állapítsuk meg, hogy ugyanilyen értéket képvisel zsidó szempontból is.

A RABBIKÉPZŐ INTÉZET IDEI ÉRTESÍTŐJE dr. Löwinger Sámuel tanár jelentős tanulmányát közli két középkori héber grammatikáról, a Petach Debarairól és a Mebó Hadikdukról. E két grammatikával dr. Bacher Vilmos foglalkozott, az utóbbi években azonban újabb lehetőségek merültek föl. Dr. Löwinger Sámuel az új problémákat helyes megvilágításban tárja föl. Sok-sok szöveg és kézirat áttanulmányozására volt ehhez szükség, de a szerzőnek, akinek ily irányú kutatásait már mindenütt ismerik, a külföldi szemináriumok ez alkalommal is készségesen állottak rendelkezésére.

A Petach Debaraira vonatkozólag dr. Löwinger Bacher megállapításait igazolja. E munka nem Kimchi Dávidtól származik. A Dávid nevű szerző e munkát a Kimchi Dávid korától a Mebó Hadikduk keletkezéséig terjedő időben írta. A Mebó Hadikdukra vonatkozó kutatásában dr. Löwinger szerencsés kézzel veti össze a Mebó Hadikdukot a Hakdamahval és arra a megállapításra jut, hogy e két munka szerzője nem lehet azonos. Dr. Löwinger magyar nyelvű tanulmánya után kiadja a Mebó Hadikdukot és Méir ben Selomónnak a Petach Debaraihoz írt hét fejezetes kommentárját. E kiadások, amelyeket héber nyelvű kritikái megjegyzésekkel kísér, hozzájárulnak a magyar részben kifejtett eredmények igazolásához. *Vidor Pál*

ÉVKÖNYV A BUDAI IZRAELITA HITKÖZSÉG KULTURÁLIS SZAKOSZTÁLYA IFJÚSÁGI CSOPORTJÁNAK 1930/31. ÉVI MŰKÖDÉSÉRŐL. Másodízben tett közzé jólszerkesztett, tartalmas évkönyvet dr. Benoschofsky Imre és Vidor Pál a címben jelzett csoport működéséről. Az évkönyv bepillantást enged a budai zsidó ifjúság komoly és nemes kulturmunkájába. Vidor Pál ü. v. titkár jelentéséből kiderül, hogy a csoportnak harmadfél száz tagja van, pályatételeket ír ki, felolvasó- és szemináriumi üléseket, kulturális ünnepeket, kirándulásokat és barátságos összejöveteleket rendez. Hajdu László a modern zsidó ifjúság problémáiról szól. Ligeti Rózsi Lord Balfourról emlékezik

meg halálának első évfordulója alkalmából. Vidor Pál a talmud keletkezését, mestereit, tartalmát és jelentőségét ismerteti. Dr. Beneschofsky Imre Philo: Szádja és Majmuni filozófiáját mutatja be. Patai Éva a mai Palesztina életéből ragad ki színes képeket, Upor Györgyike pedig a chaszideusok életét rajzolja mély novellájában. Az évkönyv, amely a Phöbus nyomdában (VI., Eötvös ucca 31.) rendelhető meg, példamutató kell, hogy legyen más községek ifjúsága számára.

P. Gy.

SAMMEREYER: SÁRIKA. (Der Deutsche Jäger, F. C. Mayer-Verlag kiadása München, 1931.) Ritka jelenség egy vadászregény a modern irodalomban és a „Sárika” már így is figyelmet érdemelne. Különösen érdekessé teszi azonban a mi számunkra az a kettős körülmény, hogy német szerző írta német nyelven és hogy a magyar pusztában játszódik le. Az értékes regény kiadása és terjesztése a müncheni magyar királyi főkonzulátus támogatásával történik.

NYILAS MÁRTON: ÉN IS ÉLEK! Versek. (Szerző kiadása, Budapest 1931.) Nyilas Mártonnak ez az első verskötete bátor, öntudatos lépést jelent a líra világában. A versek közül különösen a „Prometheus bűnhődik” és a „Korhadó ifjúságom” címűek érdemelnek egyéni, újszerű hangjuknál fogva megkülönböztetett figyelmet.

IZSÁK ARNOLD: ELBORULT CSILLAGOK ALATT. Izsák Arnold zsidótárgyú novellái igaz írói készségről és érző lélekről tesznek tanuságot. Novelláiban az egyszerű falusi zsidó romlatlan érzésvilága elevenedik meg, azoké az embereké, akiknek minden lépését, minden gondolatát az ősi törvény irányítja és szabja meg. Izsák Arnold szép, ízléses kiállítású könyve méltán tartott számot a zsidó irodalom barátainak érdeklődésére.

THE LIFE AND WORKS OF MOSES HAYYIM LUZZATTO BY SIMON GINZBURG Ph. D. (The Dropsie College for Hebrew and Cognate Learning kiadása, Philadelphia, 1931.) Ginzburgnak, az ismert héber és jiddis költőnek ez a monográfiája átfogóan tárgyalja és ismerteti Móse Chajim Luzzatto életét és munkásságát. Ginzburg, aki már évek óta foglalkozik Luzzatto verseinek kiadásával (I. kötet, Tel-Aviv 1927.), ebben a munkában értékesíti nagy jártasságát és Luzzatto művei, levelei és a reá vonatkozó történeti dokumentumok alapján tudományos precizitást és költői stílust egyesítve, rekonstruálja az első nagy modern héber költő életét.

DR. STERN MÓR: A SZATMÁRI ZSIDÓK ÚTJA. (Szerző kiadása, Szatmár.) A régi nagykárolyi zsidó település és a szatmármegyei zsidó hitközségek történetének kutatásával foglalkozik dr. Stern Mór. Munkássága eredményeinek egy részét nyújtja ez a könyv, amely egy nagy történeti tanulmányt tartalmaz a szatmári zsidó község munkájáról. Önálló forrástanulmányok alapján, a városi és vármegyei levéltárak átkutatása után megállapítja a szerző, hogy Szatmár-Németi szabad királyi városokban már a 18. század legelején laktak zsidók. Dr. Stern Mór, akinek hosszú írói és publicisztikai tevékenysége ismeretes, ezzel az úttörő munkával kvalitásainak és komoly tudományos felkészültségének újabb tanujelét adta.

DR. LESZLÉNYI IMRE: MAGYAR ÉS NÉMET VERSEI. (4. bővített kiadás, Budapest, 1931.) és DR. DOMINUS EDE: DR. LESZLÉNYI IMRE ÉLETRAJZÁNAK VÁZLATA. Immár negyedik kiadásukat érték el Leszlényi Imre versei, amelyekhez most a költő életrajza is járul, amely behatóan tárgyalja életét és sokoldalú munkásságát. A versek között néhány mélyérzésű, zsidó tárgyú vers is van.

A CHEVRA KADISA JELSZAVAI

Künn állottunk dr. Kecskeméti Adolf ravatalánál a misztikus menorákkal és titokzatos fekete kandeláberekkel megvilágított szertartási terem félhomályában, melyben egymás mellett szorongott öreg és fiatal és összeszorult szívvel, megrendült lélekkel hallgattuk dr. Kecskeméti Lipót gyászbeszédét, amint szólt a testvérhez, lélek a lélekhez és beszélgetett vele a világról, amelybe mindnyájan beérkezünk. Fönt a kupoláról pedig, legfelül egy héber szó csillogott le שלום, Salóm. Béke. Ez a Szent Egylet legfelső jelszava. A béke. Itt nincsenek pártharcok, nincsenek pártok, nincs tülekedés és nincs gáncsvetés. Itt a Béke zászlaját lengetik mindenki felé, aki részt akar venni a Szeretet munkájában és mindenki felé, aki reászorul a Szeretetre. És ki nem szorul reá a Békére és Szeretetre e szomorú, fergegetes világban?

Benn ültünk a Chevra Kadisa új közgyűlési termében. Pártkülönbség nélkül gyülekeztek össze a hívek és mindenki tudatában volt annak, hogy itt a jelszó: „Ochinu ato! Testvérünk vagy!” És testvér a testvért segíteni tartozik. Áldozatok árán is. Feszült figyelemmel hallgattuk Kramer Miksa szívhezszóló elnöki megnyitóját. Beszélt a „cheszed sel emesz”, az igazi jötevésről, amit a halottakkal szemben gyakorolnak. *Nyolcvan-kilencven százaléka a temetéseknek ingyenes!* Mert az idők reásúlyosodtak az emberre és legtöbbje halotti ruhát sem készíthet hozzátartozójának. És a Szent Egylet sokszor felruhazza az élőt is, hogy kikísérhesse halottját. És gondoskodik, anyagi lehetőségeihez képest, aggokról, vakokról és mindenféle sujtottakról. „A Chevra Kadisának nem szabad lépíteni semmit. Egyetlen intézményét sem nélkülözheti. Sőt, mindent el kell követnünk, hogy kiterjesszük emberbaráti munkánk körét.”

És az „Ochinu ato” testvéri jelszavát követve, a Szent Egylet mindenki részére egyforma tagdíjat ír elő, mintegy szimbólumául az egyforma kötelességnek az intézmény iránt, amellyel szemben mindnyájan egyformák vagyunk. És szeretettel és lelkesedéssel fogadta mindenki az elnökség bejelentését, hogy a tagdíjat havi 2 pengőre kell majd felemelni. Mindenki szívesen áldoz ott, ahol csak áldozatkésztséget lát. Aki ezt a csekély díjat nem tudja megfizetni, azt úgyis és eddig is a Chevra megkímélte a teljesítéstől. Viszont az elesett jövedelmeket a tehetősebbek készséggel fogják pótolni a jövőben is.

Kramer Miksa elnöki előterjesztését Arányi Ignác kir. tanácsos, elnökhelyettes is lelkes szavakkal támasztotta alá. És a munka nyugodt folytatása érdekében készséggel fogadták dr. Endrei S. Henrik igazgató-főügyész indítványát, hogy ezentúl öt évi ciklusra választják meg a vezetőséget, csakúgy, mint a hitközségnél történik. És módot adnak az elhunyt tagok özvegyeinek is, hogy a Szent Egylet munkájában résztvehessenek.

Stern Samu udvari tanácsos emelkedett beszédben a pesti hitközség együttérzését és munkaközösségének készségét tolmácsolta. „Mindenkinek a fedélzetre!” „Ne engedjünk kihullani sorainkból egyetlen testvért sem. Mint ember álljunk az ember mellé és segítsük az embertársainkat a szűkölködésnek, a szenvedésnek mai katasztrófális korszakán!” Dési Géza orsz. képviselő méltatta még a chevra vezetőségének érdemeit.

A Chevra Kadisa munkáját segíteni szent kötelesség.

ZSIDÓ HUMOR

DR KISS ARNOLD ÉS DR EDELSTEIN BERTALAN JUBILEUMA, amelyet a *budai hitközség* igen előkelő stílusban rendezett, hővelkedett megható momentumokban. De meg kellett szólalnia az ősi zsidó humornak is. Maguk a jubiléumok vitték a fehér asztalhoz a komoly ünnepi hangulat fűszerezésére. Dr Kiss Arnold, a zsidó humor nagymestere, pompás bibliai képbe öntötte beszédének bevezetőjét:

„Én úgy érzem, hogy most értem már az özönvíz történetét. A dicséreteknek, az elismeréseknek az áradata, amely most felém zúdul, az tulajdonképpen olyan volt, mint amikor a *Noé bárkájára* szakadatlan zápor zuhogott és egyhangú mormolása a zuhogó özönnek hirdette Noének, hogy „*Noach is cadik tomim!*“, milyen derék ember vagy, Istennel jártál életedben, tökéletes ember vagy, tudós ember vagy, mindaz, amit ilyenkor össze szoktak szedni abból a tárházból, amely az ünneplő testvérek lelkében él. És az ilyen szegény ünnepelt hallja zúgni az áradatot és nem marad más számára, mint hogy azt mondja köszönöm nektek, Juda oroszlánjai, akik a bárkában vagytok és ti bárkai rigók és csalogányok, akik mind versenyre keltetek egymással azért, hogy engem magasztaljatok és szorongó érzéssel ültök a helyeteken, mert minden szónokember, hármennyire szónok legyen is, valami megemészthetetlen dolgot rejteget a begyében, egy el nem mondott beszédet. Ilyenkor azonban az embernek végig kell örülnie az ünnepi szózatokat és szorongva kell lesni, hogy mikor röpül ki a gond hollója a hárkából, végül, mikor kerülök már én sorra. Végre azután hékességnek az olajágával ideröppen a hírhozó galamb, amely azt mondja, beszélhetsz, kiléphetsz a Noé bárkájából és köszönetet mondhatsz. És íme, most itt állok, hogy elmondjam hálámat és köszönetemet.“

Ami ezután következett, az már tiszta poézis volt, ahogy az Kiss Arnoldnak, a „*Mult és Jövő*“ mai számában közölt „*Kever Ovausz*“ szerzőjének szívéből huggyan.

Dr Edelstein Bertalan is humorral kezdte, célozva a mai „*am-haarec*“ világra, illetve világiakra, akik nemcsak hitszónoklatokban, de héber idézetekkel is versenyre akarnak kelni a rabbikkal:

Igazán érdemes volt megérni ezt a napot, nemcsak azért, mert a főrabbi úr beszédének utolsó részében annyi elismeréssel volt irántam, nemcsak azért, mert ennyi szónok annyi mindenféle szépet mondott rólam, hanem csak azért, mert *amióta ebben a hitközségben szolgálok, még nem történt meg velem, hogy 27 szónoklat volt előttem és egyik sem vette el a bibliai idézeteimet.* Eddig rendesen úgy volt, hogy akármilyen szépen okoskodtam ki, hogy mit akarok mondani, jött valami világi szónok, aki az Örökkévaló kertjében „*kapálódzik*“, vagy valamelyik kartársam, vagy ha az sem, akkor legalább a főrabbi úr, aki közvetlenül előttem szólalt fel — elszedi az én kiokoskodott midrásaimat. Már reszkettem, amikor a főrabbi úr előttem Salemről beszélt, féltem, hogy rátéved arra a Salemre, amit én akartam fejtegetni. De mit tegyek én éjfélkor a bibliai idézetekkel? Láttam, hogy egyesek ilyen késő időben a beszédek legszebb része alatt szundikáltak, vagy mondjuk, lehúnyták a szemüket és pihentek, de „szellemben“ jelen voltak.

MINTHA KŐ VOLNA...

Rabbi Mordechaj, a lubovitzai, szét szokta osztani minden pénzét a szegények között, még aznap, amikor kapta.

— Ha meghál nálam egy pénzdarab — szokta mondani — nem tudok egész éjjel aludni, a pénzdarab nyomja a fejemet, mintha egy kemény kő volna a párnám alatt...

TOLLHEGYRŐL

A BUDAI CSODA

Budán még történnek csodák. Bevezették a lajstromos választás rendszerét, amely minden pártárvalatnak megfelelő helyet biztosít a hitközség vezetésében és nem borult fel az egység. Sőt! A hitközség egységesebb, mint valaha. Megadták az aktív és passzív választójogot a nőknek és nem ártott meg senkinek. Sőt! A hitközség új, lelkes munkaerővel gazdagodott. És most az előjáróság választásánál ismét olyan csoda történt, amilyenre még nem volt eset a magyar hitközségek történetében. Az történt, hogy az oktatási ügyosztály élére előjárónak egy oktatásügyi szakférfit választottak meg. Dr Kertész Manó főreáliskolai tanárt, az ismert kiváló pedagógust és filológust, aki több munkájával akadémiai díjat is nyert. Ilyesmire még nem volt példa. Pedagógus a zsidó pedagógia élén! Ki hallott ilyet?

MAGYAR ZSIDÓ HITVÉDELMI SZÖVETSÉG alakult az OMIKE égisze alatt, dr *Hevesi Ferenc* egyházi vezetése mellett. Az új alakulás csakhamar éles vita középpontjába került. Mintha a zsidó sajtó és a rabbiság ellentétbe jutott volna egymással. Holott mindkettőnek egy a feladata. A rabbi a szószék zsidó publicistája és a sajtó a zsidó közélet hiterjesztője. A kettőnek válllvetve vagy legalább is párhuzamosan kell haladnia. Ha felmerülnek nézeteltérések, el kell hogy oszlassa a rabbi a zsidó szeretet jóságával, a sajtó pedig a zsidó összetartás bölcs mérlegelésével. Senkinek sem érdeke e súlyos időkben a zsidóság legfontosabb tényezőinek széthúzása.

VITA AZ I. M. I. T. KÖRÜL.

Az I. M. I. T. körül is heves vita támadt a napokban. Mi a feladata? És hogyan teljesíti? Kétségtelen, hogy kívülről könnyebb erre felelni, mint belülről, ahol minden kérdésnek és minden megoldásnak van technikai és szellemi oldala. Az I. M. I. T.-nek ezenkívül *alapszabálya* is van, amelyet követni tartozik. Jó-e ez az alapszabály? Ez ismét más kérdés. Egy bizonyos, hogy *Szemere Samu* mindent igyekszik megtenni, amit az adott kereteken belül tenni lehet. Keresi a kapcsolatot a régi és az új generációval. Ami igen nehéz feladat! A zsidó írók társadalma tele van hintve renegátsággal. Csak arra lehet számítani, aki zsidó munkára jelentkezik. És ezek is, fájdalom, igen sokszor hamis signummal jelentkeznek.

Megjelent Patai József HERZL könyve

370 oldalas album alakú mű, száz illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—
Díszkötésben „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

A Mult és Jövő előfizetőinek 25% kedvezmény

Pro Palesztina kiadás

EGY KITÉRT IFJÚ MŰVÉSZ is jelentkezett a „Mult és Jövő“ legutóbbi kultúrestjére. Fellépésre ajánkozott arra a pódiumra, ahonnan már sok új tehetség indult útnak a legnagyobb sikerek felé. Gondosan eltitkolta rene-gát voltát és csak nevének nyilvánosságrajutása után jöt-tek a figyelmeztetések, amelyek után következni kellett az illető „kikapcsolásának“. A „Mult és Jövő“ nem hir- deti ugyan a művészetben a felekezeti elkülönülést, min- den estjén fellépnek kiváló nem zsidó művészek is, néhai nagy *Jászai Mari* legsűrűbb vendégszereplője volt, *Sándor Erzsit*, *Buriánt* stb. szeretettel ünnepeltük, mint legutóbb *Szabó Lujzát* is. De a rene-gátságot mindig megfelelően távoltartottuk. Elvégre a „Mult és Jövő“ közönsége nem tapsolhat rene-gátnak. Le kell szögezni ezt a félszeg ese- tet. Mert lehetetlennek tartjuk, hogy egyes művészek ki- térnek, hogy keresztények előtt keresztényként szere- peljenek, közben meg a zsidó nőegyletektől, hitközségektől és zsidó orgánumoktól mint zsidók kérnek, sőt követel- nek támogatást. A művész a művészetével igyekezzék előrejutni és nem machinációs valláscsereberével.

A MULT ÉS JÖVŐ MŰVÉSZETI SZALÓNJA

Első kiállítását „Ezer karrikatúra“ címen f. évi no- vember hó 15-én, vasárnap nyitja meg a „Mult és Jövő“ Művészeti Szalón. E kiállításon felvonulnak az utolsó 50 esztendő legkimagaslóbb karrikaturistái, visszaidézve a le- tünt idők hangulatát, egyben történelmi képet adva a karrikatúra művészi fejlődéséről egészen napjainkig. Kö- zönségnek, művésznek, esztétának egyformán szórakoztató és tanulságos élményt fog jelenteni ez a kiállítás, amely egyben gazdag dokumentumait adja a különféle stílusvál- tozatokon át megjelenő izes zsidó humornak.

Az ünnepélyes megnyitás nov. 15-én, vasárnap d. e. 11 órakor lesz Vilmos császár út 34., I. emelet alatt. Tel.: 199—55.

ORGONAEST A DOHÁNYUCCAI TEMPLOMBAN. A szokatlan viszonyok, a nem mindennapi nyomor eny- hítésének érdekében szokatlan lépésre bírta a pesti hit- község vezetőségét: orgonaestet rendez november 26-án a dohányuccai templomban a legkiválóbb zsidó művészek közreműködésével. A zsidó zeneművészet hatalmas alkotásait fogják bemutatni és egyúttal bemutatója lesz a templom új orgonájának is. Közreműködik Linecky, Abra- hamsohn főkántorok az összes templomok énekkaraival. A hitközség nagy összeget remél a hangversenytől a Stern Samu által megindított nyomorenyhítő akció javára. Je- gyek 1 pengőtől 20 pengőig a hitközségnél (Síp ucca 12.), a templomkörzeteknél és nőegyleteknél és Rózsavölgyinél (Szervita tér 5.).

KRÓNKA ÉS SZEMLE

DR KISS ARNOLD ÉS DR EDELSTEIN BERTALAN 30 ÉVES JUBILEUMA. A budai izr. hitközség csütörtökön, e hó 22-én ünnepelte a Budai Vigadó nagytermében dr Kiss Arnold vezető főrabbi és dr Edelstein Bertalan főrabbi 30 éves szolgálati jubileumát. A terem zsúfolásig megtelt. A társadalom színe-java volt jelen a nagy ünnepségen.

Dr Kriszhaber Adolf hitközségi elnök lendületes sza- vakban emlékezett meg a kormányzó működéséről, azután szeretetteljes szavakkal üdvözölte az ünnepeltek és azok családját, valamint az egybegyűlt vendégeket. Utána Szántó Jenő alelnök mondott mély gondolatokkal átszőtt beszédet és méltatta a két főrabbi érdemeit és azt a buzgó munkás- ságot, amelyet a főtisztelendő urak a hitközségben kifej- tenek. A beszédet zúgó éljenzés követte, utána a szónokok sora következett, közöttük: dr Kozma Jenő országgyűlési képviselő, dr Guth Feren II. ker. előljáró, dr Hevesi Simon pesti vezető főrabbi, Stern Samu, a pesti hitk. elnöke, Haypál Béla ref. lelkész a budai ref. egyház képviselété- ben, dr Schwarcz Ernő a budai szentegylet képviselétében, Baracs Károlyné a budai Nőegylet képviselétében, dr Endrei Henrik a pesti chevra, az országos iroda és a VI. községkerület nevében, dr Hoffer Ármin a rabbiszeminá- rium nevében, dr Kálmán Ödön kőbányai főrabbi a kőbá- nyai hitközség, dr Neumann József főrabbi az óbudai hit- község, dr Friedmann Dénes főrabbi az újpesti hitközség, dr Benoschofsky Imre rabbi a kelenföldi körzet, dr Patai József a Pro Palesztina, az I. M. I. T. és a zsidó sajtó, Sós Endre a „Magyar Hirlap“, Tausz Jakab jegyző az alkal- mazottak nevében üdvözölték a jubiléumokat. Végül lelkes tapsok között a jubiléumok, dr Kiss Arnold vezető főrabbi és dr Edelstein Bertalan főrabbi köszönték meg meghatot- tan az üdvözléseket. Lelkes hangulatban. éjfél után ért véget a lélekemelő jelenetekben gazdag jubileumi ünnepség.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ÉS A PESTI CHEVRA KADISA INSEGAKCIÓJA. A pesti izr. hitközség és a pesti chevra kadisa előljárósága, mint már megírtuk, Stern Samu hitközségi elnök kezdeményezésére a tél folyamán gondoskodni kíván a segítségre szoruló, szegény hittestvé- rekről legalább olyképpen, hogy senki közülük éhséget szenvedni ne legyen kénytelen. Elhatározta tehát, hogy a főváros különböző helyein *étkezőhelyeket állít fel*, ahol nélkülöző hittestvéreink naponta díjmentesen meleg ebédet kapnak. A hitközség és a pesti chevra kadisa előljárósága most felhívásokat bocsátott ki, amelyben közzéteszi, hogy az első ilyen étkezőhelyet november 5-én nyitják meg VII., Wesselényi ucca 44. szám alatt (hitközségi iskolaépület, bejárat a kertészuccai oldalon). A később megnyitandó

S Kivételes olcsó árban vásárolhat valódi márvány, gránit és nagybátony-ujlaki műkő

SIREMLÉKET

Kálmán István kőfaragó-mesternél
BUDAPEST, VII., KÁROLY-KÖRÚT 9. II. UDV.

**Perzsaszőnyeg mindig érték,
Nincsen annál szebb ajándék!**

Művészi szobrok
Vitrintárgyak igazán olcsón!

ANTIKART RT-nál

(ig. Sternberg J. Z.)

VII., Dob- és Kazinczy-utca sarkán

A BUDAI HITKÖZSÉG ALAKUKÓ KÖZGYŰLÉSE

Dr. Kriszhaber Adolf, a budai hitközség elnöke

A budai izr. hitközség képviselőtestülete október hó 19-én, hétfőn este tartotta meg alakuló közgyűlését az újlaki épület zsúfolásig megtelt tanácstermében. A nagy érdeklődés, miután választási harc egyáltalában nem volt, a vezetőség iránt való tisztelet nyilvánítása volt. A képviselőtestület a lelépő elöljáróságot az előző ciklusban kifejtett munkája érdemeinek elismeréséül egyhangú lelkesedéssel ismét a régi elöljáróságot választotta meg. Az elöljáróságból önként kivált két elöljáró helyére dr Kertész Manó székesfővárosi főreáliskolai tanárt és Goldberger Sándor mérnököt választotta. Azonkívül kiegészítette az elöljáróságot Auer Róbert mérnökkel és Lantos Ernő vezérigazgatóval. Elnök egyhangúlag újra dr Kriszhaber Adolf ügyvéd lett, aki már eddig is annyi kétségbevonhatatlan érdemet szerzett, elnöktársa: Szántó Jenő, az Angol-Magyar Bank igazgatója, aki eddigi működése alatt ugyancsak elévülhetetlen érdemeket szerzett. Helyet foglalnak továbbá az elöljáróságban: Bartos Andor, a Nasicí Taningyár igazgatója, dr Csobádi Samu ügyvéd, Gerő Ödön író, Haas Lajos rt. igazgató, Kalmár Sándor szeszgyáros, Katona Gyula műszaki igazgató, Pfeiffer Ignác műegyetemi tanár, Róna Miklós, a Magyar-Cseh Iparbank igazgatója és Schuarcz Samu vezérigazgató, mint a kelenföldi körzet buzgó elnöke. Dr László Áron ügyvéd, választási elnök, a közgyűlés vezetője méltatta az elnökség és elöljáróság tagjainak érdemeit, majd dr Kiss Arnold vezető főrabbi áldást mondott a vezetőségre, amely annyi szeretettel csüng a zsidóság ügyein. Utána dr Krieszhaber elnök és Szántó Jenő alelnök lelkes beszédekben köszönték meg a bizalmat, amely lehetővé fogja tenni, hogy a 800 éves hitközséget nagy multjához méltóan irányítsák tovább. A budai hitközség választása mintaképül szolgálhat a harmonikus zsidó együttműködésre. A vezetőségnek bizonyára sikerülni fog megvalósítani a budaiak régi vágyát is: az új nagytemplom felépítését.

Szántó Jenő, a budai hitk. alelnöke

TKÁTS IZRAEL FŐKÁNTOR JUBILEUMA

A Rombach-utcai templom nagyhirű főkántora, Tkáts Izrael idestova egy negyed százada gyönyörködteti híveit az igazi tradicionális zsidó melódiák szépségében. Híre túlszárnyalta az ország határait és Európa nagy városaiban, sőt hosszabb ideig Amerikában is nagy sikerrel lépett fel. A tengeren túlról visszatérve lelkes szeretettel fogadták itthon. A ragaszkodás és tisztelet jeléül hívei Tkáts főkántort nagyszabású jubileumi istentisztelet és bankett keretében fogják ünnepelni. A jubileumi ünnepség november 7-ére lett kitűzve

Tkáts Izrael archépe

A templomelöljáróság üdvözlétét Dr Majtényi Nándor tolmácsolja, a Tóra előtt Dr Fischer Benjámín főrabbi köszönti. Az előkészítő bizottságban Ledermann Mór, Hersch Samu és Steiner Mór kormányfőtanácsos buzgólkodtak, hogy az ünnepség minél impozánsabb legyen.

RUHÁT A SZEGÉNYEKNEK. A Pesti Izr. Nőegylet elnöksége azzal a bensőséges kérelemmel fordul a nemes emberbarátok jó szívéhez, hogy az egyesület irodájába (VII., Kertész ucca 36.) nélkülöző szegények közötti kiosztásra minél nagyobb mennyiségben használt ruhát, fehérneműt, cipőt stb. küldeni szívesek legyenek, hogy az egyesület vezetőségének még a dermesztő hideg beállta előtt módjában legyen rajtuk némileg segíteni. Telefon vagy egyéb értesítésre (Tel.: J. 406—10) az egyesület szükség esetén készséggel elhozatja a felajánlott ruhaneműt.

GLATTER ÁRMİN a régi magyar festőművészgárda kiváló tagja elhunyt. Művészetének méltatására visszatérünk. Gárdos Aladár szobrászművész apósát gyászolja benne.

A DIÁKSEGÍTŐBIZOTTSÁG ÚJ ELNÖKÉÜL Schlessinger Jánost, az ismertnevű filantrópust választották meg. Lelkes ünnepség keretében iktatták hivatalába.

A „BRITH IVRITH“ HÉBER KÖR a Pro Palestina égisze alatt megalakult. A pesti hitközség rendelkezésére bocsátotta a Wesselényi uccai iskola nagy fizikatermét, ahol állandó ingyenes héber kurzusokat és héber irodalmi szemináriumokat fognak tartani. Az alakuló estén dr Patai József tartott héber nyelven előadást a magyarországi héber költészetéről, Tisbi Illés a kör munkaprogramjáról tartott összefoglaló szemináriumot.

SIRKŐVEK

Vásárló üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 2/a
Telefon: J. 249-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragómesterek
sirkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrebaladí idény miatt leszállított árak!

DR KECSKEMÉTI ADOLF HALÁLA. Fájdalmas veszteség érte a pesti izr. hitközséget. Dr. Kecskeméti Adolf, a vallásoktatás előjárója 64 éves korában meghalt.

A ravatal és a sír körül a hitközségi iskolák cserkész-csapatái állottak díszőrséget. A gyászszertartáson Linetzky Bernát és Abrahamson Manó főkántorok funkcionáltak és dr. Hevesi Ferenc rabbi mondotta a gyászbeszédet, amelyben megkapó szavakkal méltatta az elhunyt hitközségi előjáró erejéit. A pesti izr. hitközség nevében annak elnöke, Stern Samu m. kir. udvari tanácsos búcsúztatta közvetlen, meleg szavakkal az elhunytat, aki munkásságával maradandó érdemeket szerzett a vallásoktatás fejlesztése terén. Az Erzsébetvárosi Kör nevében dr. Dési Géza országgyűlési képviselő mondott mély érzéstől áthatott búcsúztató beszédet, a pesti izr. hitközség hitoktató testülete nevében Dékány Géza, a vallásoktatók szakosztályának elnöke, a Budapesti Ügyvédi Kamara nevében pedig dr. Erdély Dezső méltatta az elhunyt érdemeit. Végül a család nevében dr. Kecskeméti Lipót nagyváradi főrabbi mondott közvetlenségében mélyen megindító búcsúztatót, amely könynyekig hatotta meg a gyászoló közönséget.

LESSER URY. Október 21-én adták át az anyaföldnek a berlini Weissensee-temetőben a jelenkor egyik legnagyobb zsidó művészt, Lesser Uryt, akinek 70. születésnapját készült ünnepelni a napokban a művészvilág. Művészetére, amelynek a „Mult és Jövő“ már több teljes számot szentelt, legközelebb visszatérünk.

Szombattartó szappangyárnál vásároljunk

lelkiismerete, ruhája tiszta lesz, ha „Menorah“ orth. kóser szappant vesz

Menorah

ארטה כשר

Szappan és mosópor

Rauchwenger
salgótarjáni szappangyár

SARAH TOMASCHOFF héber hangversenye a Zeneakadémia nagytermében a legteljesebb siker jegyében folyt le. Az egész magyar sajtó a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg róla. Sarah Tomaschoff számos meghívást kapott különböző városokból hangversenyre.

A PESTI HITKÖZSÉG ÚJ DÍSZTERME, mely a Wesselényi-utcai volt leány polgári iskola átalakítása folytán épült ki, teljesen elkészült és miután ez kiválóan alkalmas arra, hogy itt bankettek, ünnepi lakomák, lakodalmak folyjanak le, a hitközség a monumentális helyiséget kiadta Neiger Jenőnek, aki megfelelően, stílusosan rendezte be, külön két nagy konyhával, fogadó- és dísztermekkel stb. Ez az étterem külön dr. Fischer Benjámint felügyelete alatt fog állni és rituális szempontból minden tekintetben megbízható. Ennek következménye lesz, hogy minden zsidó vonatkozású bankettet, estélyt, társasösszejevetelt ezentúl ebben az új díszteremben fognak rendezni. Külön feljárt készült a Wesselényi-utcai oldalról, kényelmes lépcsőházzal és lifttel. Az új díszterem november 15-én nyílik meg.

Szörmebunda

bevásárlása előtt tekintse meg a 43 éve közismert

Reitmann

szücs- és szörme-áruház
modelljeit

Andrássy-út 17

Telefon 26-9-32

Legolcsóbb és legmegbízhatóbb
bevásárlási forrás
Csakis képesített szücsmesternél
vásároljon! Szombaton zárva

KÉPESÍTETT SZÜCSMESTER

Boy-kabátok,

gyermekbundák, kötöttárúk
nagy választékban

SZÉKELY JENŐ
cégnél, Budapest, IV, Petőfi Sándor-utca 9.

Fűzők

BORGIDA fűzőszalónban VI., Nagymező-utca 26

melltartók, stb. készen vagy méret után
legjobb, legolcsóbb! **Kombinéfűzők P 18-tól**

Harisnyák nagy választékban!

Hívalkozzon e lapra,
5% engedményt kap

KITÜNTETÉS. A kormányzó *Kemény Lajos* gyáros, az óbudai hitközség elnökét, aki feleségével együtt számos jótékony intézményt tart fenn, továbbá *Beck József*-et, a Magyar Radiátorgyár Rt. vezérigazgatóját, aki nemrég a Zsidókórházat ajándékozta meg bőkezűen, végül *Róna József*-et, a nagy szobrászművészt kormányfőtanácsosokká nevezte ki.

HÁZASSÁG.

Kallus Sárkát (Wely-Gyres, Szlovenszko) eljegyezte *Weisz Jakab (Sátoraljaújhely)*, a *Tiferesz Bachurim* alelnöke.

HALÁLOZÁS.

Novisadon nagy részvét mellett temették október 6-án *Rainer Simon*-ét, az ottani Izr. Nőegylet köztiszteletben álló alelnökét, akiben *Rainer Simon*, az ottani Chevra Kadisa elnöke feleségét vesztette el. A temetésen, amelyen felekezeti különbség nélkül vett részt az egész város polgársága, dr. *Kiss Henrik* főrabbi, *Frank Gyula* hitközségi elnök, dr. *Lusztig Nándorné*, a Nőegylet alelnökneje és *Klein Ármin* hitközségi jegyző mondottak búcsúbeszédet.

„TENOIM“ HÁZASSÁGKÖZVETÍTÉSI IRODA, alaposan feldolgoz minden beérkezett ajánlatot. Nagy tapasztalat, érzék és hozzáértés az egymáshozillőség tekintetében. Korrekt, diszkrét és feltétlen megbízható. Óriási összekötetés. Kiterjedt ismeretség zsidó körökben. Cégnélküli diszkrét levelezés. Fogad: Szombat és ünnepnap kivételével naponta délután 3—6 óráig VI., Laudon ucca 6.

AZ ÚJPESTI CHEVRA KADISA 80 éves jubileuma alkalmára gyönyörű, új tóráköpenyt készítették, amely *Herz Emma* aranyhímző-műtermében készült.

OKLEVELES TANÍTÓ olcsón tanítást vállal. Tanít elemi, polgári, németet, hébert és bármicvóra előkészít. Cím: Nagymező ucca 12., II. 23.

KUFFLER כשר ETTEREM

Vilmos császár-út 39. Hajós-utca sarok Alapítva 1903-ban Telefon: Aut. 167 57

Étlapszerint választható **menü** dőlben **1.80**

Este 1.60 leves, sült, tészta és fekete

Házonkívül is!

10 napl bérletjegynél külön engedmény. Összejövetelek és lakodalmak részére külön terem. Menürendszer alapján is!

Ritka alkalom!

A házat eladom, esetleg az üzlettel együtt is. A raktáron levő kész sírköveket a költözöködés költségessége folytán egyenként is minden elfogadható árért eladom.

Löwy József

BUDÁN, II., Fő-utca 88
(saját ház) Telefon: 515-81

GROSZ LIPÓT

uriszabó termei
B U D A P E S T
VI., Vilmos császár-út 17. sz.
Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart * Szabása a divatnak teljesen megfelelő * Kiállítás elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti * Árai rendkívül mérsékelték Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból legolcsóbb áron

EICHBAUM MÓR KŐFARAGÓMESTER
SIRKÓRAKTÁRA

Telefon: Aut. 246-74
Tervezések díjtalanul

V., Pozsonyi-út 1-3

Orgonahangverseny

a Dohány-utcai templomban

A Pesti Izr. Hitközség restaurált templomának új orgonáját mely szakértők szerint az ország leghatalmasabb orgonája, **hangverseny keretében fogja bemutatni**, amelyet a Hitközség inségakciója javára rendez, **november hó 26-án, este fél 8 óraj kezdettel.** — Jegyek 1-20 pengőig válthatók a Hitközség főpénztáránál (Sip-utca 12. I. em.) az összes körzetekben és a nőegyleteknél

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-ut 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára